

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA PEDAGOGIKY

**PRŮŘEZOVÉ TÉMA ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA A
JEHO ROZPRACOVÁNÍ VE ŠKOLNÍM VZDĚLÁVACÍM
PROGRAMU PRO ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Eva Lienertová

Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Vedoucí práce: Doc. PaedDr. Ladislav Podroužek, Ph.D.

Plzeň, 2015

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 15. dubna 2015

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Děkuji vedoucímu diplomové práce Doc. PaedrDr. Ladislavu Podroužkovi, Ph. D. za jeho cenné rady a připomínky, za profesionální přístup pedagoga, za drahocenný čas, trpělivost a ochotu podílet se na tvorbě této diplomové práce.

Poděkování patří také ředitelům a učitelům Základní škola sgt. Johna C. Kluttze a Mateřská škola Kovářská, okres Chomutov a Základní škola a Mateřská škola Spořice, okres Chomutov příspěvková organizace, kteří mi umožnili nahlédnout do svých Školních vzdělávacích programů a tím mi umožnili zpracování toto téma.

OBSAH

1. Úvod	6
2. Didaktická analýza Rámcového vzdělávacího programu základního vzdělávání	10
2.1 Rozbor obsahu učiva	11
2.2 Rozbor činnosti žáků	11
2.3 Rozbor vertikálních a horizontálních mezipředmětových vztahů	13
3. Charakteristika Environmentální výchovy (dále jen EVVO)	15
3.1 Environmentální výchova jako pojem	15
3.2 Strategie Environmentální výchovy	16
4. Analýza průřezového tématu Environmentální výchova	21
4.1 Obsahová analýza environmentální výchovy	21
4.2 Rozbor aktivit a činností žáků využívaných v EVVO	26
4.3 Rozbor vertikálních a horizontálních mezipředmětových vztahů EVVO a dalších předmětů	27
5. Rozpracování Environmentální výchovy do školního vzdělávacího programu v základní škole – Školní vzdělávací program „Barevná škola“, Základní škola sgt. Johna C. Kluttze a Mateřská škola Kovářská, okres Chomutov a Školní vzdělávací program „Veselá škola- Kdo si hraje, nezlobí“, Základní škola a Mateřská škola Spořice, okres Chomutov	28
5.1 Charakteristika škol	28
5.2 Charakteristika, cíle, metody, nástroje a prostředky environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty	34
6. Praktické aplikace Environmentální výchovy na 1. stupni ZŠ	36
6.1 Aplikace 1	36
6.2 Aplikace 2	39
6.3 Aplikace 3	42
6.4 Aplikace 4	46
7. Závěr	48
Seznam použité literatury a zdrojů	50
Přílohy	52
Seznam příloh	59

1. Úvod

Cíle této diplomové práce lze rozdělit do třech částí. První část práce obsahuje podrobnější didaktickou analýzu průřezového tématu Environmentální výchova z hlediska obsahu, v úvahu připadajících aktivit žáků i vztahů průřezového tématu k ostatním předmětům. Ve druhé části práce je nabízeno srovnání zpracování tohoto průřezového tématu do školních vzdělávacích programů dvou základních škol s důrazem na výuku 1. stupně základní školy. Ve třetí části práce přináší ukázky praktických aplikací EVVO, které lze při výuce na 1. stupni využít.

RVP ZV vznikl na základě rozhodnutí vlády a na základě vydání Zákona č.561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (dále jen školský zákon). Na základě toho pak vláda zahájila reformu školství a vytvořila nový projekt Národní program pro rozvoj vzdělávání (tzv. Bílá kniha), jehož součástí jsou i kurikulární dokumenty, mezi něž patří i výše zmiňovaný RVP ZV, který spolu s Národním programem vzdělávání tvoří státní základnu pro vzdělávání (KOTÁSEK, J. 2001).

Ve výše zmíněném školském zákoně najdeme nejen zásady a cíle RVP ZV, ale najdeme zde i systém vzdělávacích programů, kam spadá i RVP ZV a Školní vzdělávací program (dále jen ŠVP). Tedy lze konstatovat, že RVP ZV podle školského zákona plní funkci státní garance obsahu „povinného učiva“ a ŠVP plní funkci školní. Tudiž RVP ZV je základnou pro tvorbu ŠVP, který si každá škola tvoří individuálně podle podmínek školy, podle zájmu žáků a rodičů, podle svého zaměření, podle složení pedagogického sboru apod. (Česká republika. Zákon č. 561/2004 Sb., ze dne 24. září 2004, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In *Sbírka zákonů, Česká republika*, částka 190).

K tomu, abychom lépe pochopili význam RVP ZV, je nutné tento pojem vymezit a vysvětlit. Zaměříme se tedy na to. Jak z názvu RVP ZV vyplývá, jedná se o vymezený, ohraničený a ucelený plán získávání vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj žáka základní školy. Tento rámcový vzdělávací program vymezuje povinný obsah učiva, jeho rozsah a podmínky vzdělávání. Je závazný pro tvorbu ŠVP jednotlivých základních škol, hodnocení výsledků vzdělávání dětí a žáků, tvorbu a posuzování učebnic, učebních textů a dalších pomůcek i pro stanovení výše přidělovaných finančních prostředků. RVP ZV je vymezen zákonem č. 561/2004 Sb. o

předškolním, základním, středním a vyšším odborném a jiném vzdělání ve znění pozdějších předpisů (školský zákon). Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT) tento zákon stanovuje vydat pro každý obor vzdělávání v základním a středním vzdělávání a pro předškolní, základní umělecké a jazykové školy rámcové vzdělávací programy. RVP ZV prošel od doby svého vzniku mnoha změnami a v roce 2013 byl doplněn a inovován. RVP ZV dále nově stanovuje cíle školního vzdělávání: podněcuje žáky k tvořivému myšlení, logickému uvažování, aktivnímu řešení problémů. Vzdělávání se již nemá orientovat jen na paměť a memorování informací, ale rozvíjet se má především dovednostní stránka žáka, schopnosti, osobnost, kreativita, fantazie. Tomu má odpovídat i výběr učiva a použití forem a metod práce.

Základní školy začaly s výukou podle vlastních školních vzdělávacích programů od 1. 9. 2007. Každá škola si nejprve musela vypracovat podle RVP ZV své vlastní ŠVP, které určují vzdělávání v této konkrétní škole. Učitelé měli vytvořit takový vzdělávací program, který bude přizpůsoben podmínkám školy, jejímu zaměření, zájmu žáků, požadavkům rodičů, složení pedagogického sboru apod. RVP ZV dále stanovuje klíčové kompetence, což je souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobnostní rozvoj žáků, které má žák v určité fázi vzdělávání mít - jsou to zejména kompetence k učení, k řešení problémů, sociální, komunikační, pracovní, občanské. Důraz je kladen na takové dovednosti jako je schopnost formulovat své názory, sebeúcta, respekt k ostatním, empatie, zodpovědnost, vnímání problémových a krizových situací, aktivní nacházení řešení a jiné.

Základní škola má dle RVP ZV poskytnout žákům opravdový základ pro další vzdělávání, ale i pro společenský život. K dosažení těchto kompetencí jsou definovány cíle vzdělávání a také průřezová témata, která mají propojovat jednotlivé části vzdělávacího obsahu, a tak se podílet na utváření a rozvíjení klíčových kompetencí. Průřezovým tématům není vyhrazen samostatný vyučovací předmět, ale jsou začleněna do výuky ostatních předmětů. Jedná se například o tato témata: Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Multikulturní výchova, Environmentální výchova a Mediální výchova. Jde tedy o aktuální problémy současné společnosti, které jsou promítnuty do výuky. Cílem vytvořeného ŠVP tedy nemá být jen definovat pedagogům „kdy, kde, jak a co učit“, ale s jejich pomocí vytvořit školní prostředí, které bude stimulovat, chránit a podporovat žáky. Má zajistit optimální vývoj každého dítěte prostřednictvím výuky – to

znamená brát ohled na jejich individuální možnosti a popřípadě zvýšit „nabídku“ definovanou v RVP ZV, například začleněním dalších témat do již stávajících předmětů, případně zavedením povinně volitelných předmětů. Dále by měl vést k vědomému vytváření vstřícné atmosféry, která bude žáky motivovat ke studiu, práci a činnostem podle jejich zájmu, tímto způsobem se pak bude pozitivně rozvíjet jejich osobnost a schopnosti. Musí být také samozřejmě pamatováno na žáky se speciálními potřebami pro podmínky studia.

Při tvorbě ŠVP konkrétní školy je tedy třeba závazně dodržet RVP ZV. S výukou podle vlastních ŠVP začaly školy od 1. září 2007, kdy tyto školy nejprve vypracovaly podle RVP ZV vlastní ŠVP, které určují vzdělávání v jejich škole. Podle RVP ZV a i podle ŠVP by se vzdělávání nemělo zaměřovat pouze na paměť a memorování informací, ale má především rozvíjet žákovy dovednosti, schopnosti, osobnost, kreativitu, fantazii. Tomu musí odpovídat i vhodný výběr učiva, použité formy i metody výuky. K rozvoji všech výše uvedených vlastností žáka byl v RVP ZV vytvořen souhrn tzv. klíčových kompetencí, které podporují především osobnostní rozvoj žáka. Mezi tyto klíčové kompetence řadíme: kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální, kompetence občanské, kompetence pracovní. Vymezení těchto kompetencí slouží k tomu, aby žák pochopil, jaké je jeho postavení ve společnosti a jak se co nejlépe do této společnosti začlenit.

Rámcový vzdělávací program již od svého počátku sklízí kritiku od samotných pedagogů – proč vlastně tolik zbytečných slov o skutečnosti, které se vlastně stejně dějí ve škole? Je samozřejmé, že existují školy, které pracují velmi dobře a se zájmem, pro tyto školy se v konečném důsledku téměř nic nemění, pouze daly papírovou formu své dní dosavadní činnosti, kterou stejně prováděly. Je zde však také velké množství škol, které vykonávají pouze činnosti, které jsou bezpodmínečně nutné. A právě pro takovéto školy bylo zavedení RVP ZV nezbytné, aby je vedl cestou, která má zkvalitnit zastaralé školní osnovy, rozšířit působnost, více zapojit do výchovného procesu rodinu, nabídnout více aktivit a rozpracovat řešení nenadálých situací. Zároveň nabízí možnost vytvořit si vlastní postupy a způsoby výuky. Zásadním problémem, který se projevil v průběhu zavádění jednotlivých ŠVP do praxe se ukazuje jejich vzájemná prostupnost. Jde například o případy žáků, kteří se v průběhu školní docházky přestěhují a začínají navštěvovat jinou školu s jiným ŠVP. Před zavedením RVP / ŠVP měl učitel u nově příchozího žáka dosti přesnou představu, co by žák již měl ovládat. V současnosti je

velký důraz kladen na vlastní zodpovědnost žáka, respektive jeho rodiny. Může nastat například situace, kdy žák volněji zaměřené školy škola bude probírat vyjmenovaná slova ve čtvrté třídě. Pokud na ale na začátku čtvrté třídy přestoupí do jiné školy, kde probírali vyjmenovaná slova již ve třetí třídě, tuto látku s učitelem vůbec neprobere. Ukazuje se jako potřebné, aby školy měly tuto situaci podchycenou ve svém ŠVP i se způsobem jejího řešení. V praxi tyto situace řeší základní škola například dotazníkem zachycení neprobraného učiva, na základě kterého pak nabídne žákovi možnost individuálních konzultačních hodin či doučování zaměřeného na konkrétní neprobrané učivo. Ve svém důsledku bude ale záležet na každém žákovi a jeho rodičích, jak se o nedostatky ve vzdělání budou dále zajímat. Zajímavá je v této situaci například myšlenka vytvoření žákova portfolia, kterou mnohé školy realizují. Jedná se o jakou si „žakovskou knížku“, kterou by měl žák obdržet při odchodu ze školy a kde bude uveden průběh žákova studia.

Vzdělávací programy by měly sledovat a počítat se směřováním školy v dalších letech, které by se nemělo neustále měnit, například zaměření jazykové či přírodovědné, nebo sportovní a podle toho i skladba předmětů. Zároveň by měly být natolik pružné, aby škola mohla reagovat na změny v regionu a podobně.

2. Didaktická analýza RVP ZV

Didaktickou analýzou učiva rozumíme hlubší myšlenkovou činnost pedagoga, která napomáhá pedagogovi pochopit učební látku a provést rozbor této učební látky a následně si uvědomit její vzdělávací a výchovnou hodnotu. Při didaktické analýze tedy pedagog získává přehled o učební látce jako celku, uvědomuje si principy, zákonitosti v základní soustavě pojmů, ale také etické a mravní ideje, ke kterým směřuje. V průběhu didaktické analýzy si pedagog promýšlí, jak bude učivo žákům předávat, jak budou žáci nové učivo začleňovat do dosavadního systému vlastního poznání, ale také jaké zkušenosti již žáci mají, a jak se tedy bude rozvíjet jejich myšlení, estetické cítění, nebo také osobní kvality jednotlivých žáků. Na základě didaktické analýzy učiva pak pedagog promýšlí cíle, které bude plnit v komplexu ostatních předmětů, cíle v rámci jednotlivého předmětu a daného bloku učební látky. Jednotlivé cíle pak správně stanovuje, formuluje, určuje, jak bude látku probírat (výběr témat, rozsah, pořadí dle vzájemné návaznosti). Je velmi důležité, aby si pedagog při formulaci vlastních cílů uvědomoval nejen to, čeho chce dosáhnout, ale také jakými metodami a organizačními formami tak chce učinit. Ucelená a konkrétní představa pedagoga o pedagogických cílech pomáhá přesněji si uvědomit vztah mezi tímto cílem a prostředky, kterých pedagog použije. Jedná se tedy o vzájemné ovlivňování cílů, metod a forem. Vzhledem k tomu, že si každý pedagog tvoří tematické a časové plány do jisté míry sám, jemu do jisté míry umožněna určitá variabilita ve výběru a zařazování metod, organizačních forem, pomůcek apod. Didaktickou analýzou RVP ZV tedy rozumíme rozdělení na menší části, jejich charakteristiku a následné a vhodné zařazování do stávajícího učiva. Důležitá je i zpětná vazba v systému základního vzdělání tak, aby byly splněny a naplněny všechny části vzdělávacího procesu. Didaktická analýza probíhá na úrovni rozboru učiva, rozboru činnosti žáků a rozboru vertikálních a horizontálních mezipředmětových vztahů v učivu. Zatímco rozbor obsahu učiva určuje materiální a formální hodnoty učiva, rozbor činnosti žáků určuje prostředky k pochopení a osvojení učiva, vede k rozvoji osobnosti žáka, k získání dalších dovedností a návyků, dodává mu nové kompetence a upevňuje kompetence již získané. Mezipředmětové vztahy pomáhají sjednocovat různorodé poznatky a tím ulehčují vytvoření přirozeného systému vědomostí, dovedností, návyků a postojů žáků (Skalková, 2007).

2.1. Rozbor obsahu učiva

Pro 1. stupeň základního vzdělávání (1. až 5. třída ZŠ) jsou do průřezového tématu Environmentální výchova včleněna taková témata, u nichž je možno počítat s dosavadními zkušenostmi žáků, jsou žákům blízká, při jejich výuce lze vždy alespoň zčásti pracovat s již nabytými znalostmi a dovednostmi. Jedná se velmi významné tematické okruhy, jejich osvojení vede k pochopení základních životních podmínek organismů (nejen člověka), k uvědomění si vztahů organismů a jejich prostředí. Významné je i vybudování vlastní zodpovědnosti za životní prostředí a schopnosti spolupracovat na ochraně a tvorbě životního prostředí. Tímto vším též dítě získává vztah k lokalitě, kde žije a k přírodě obecně.

Z konkrétních témat EVVO je nutné do vznikajícího ŠVP zařadit tyto tematické okruhy:

- ekosystémy – les (les v našem životním prostředí, les jako součást krajiny, význam lesa – produkce biomasy, fotosyntéza, význam lesa jako prostředí pro organismy, rekreační funkce lesa, organismy v lese a jejich vzájemné vztahy, možnosti ovlivnění a narušení těchto vztahů a důsledky tohoto konání, význam lesa pro stabilitu půdy – eroze, rozklad opadané biomasy, význam lesa pro koloběh prvků v přírodě); další ekosystémy - pole, vodní zdroje, moře, tropický deštný les, lidské sídlo – město, vesnice, kulturní krajina

- základní podmínky života – voda, ovzduší, půda, energie, přírodní zdroje, jejich rozdělení a hospodaření s nimi, biodiverzita organismů

- problémy životního prostředí v souvislosti s lidskými aktivitami – zemědělství, doprava, energetika a průmysl, odpady a hospodaření s nimi, trvale udržitelný rozvoj, ochrana životního prostředí, přírody a kulturních památek, krajina a její změny, práce zaměřená na zvýšení ekologického vědomí veřejnosti, zapojení do dlouhodobých ekologických akcí (Den životního prostředí OSN, Den Země apod.)

- vztah člověka k prostředí – naše obec, životní styl, aktuální ekologické problémy, vliv prostředí na lidské zdraví, nerovnoměrné rozložení živých organismů v biosféře a jeho důsledky.

2.2. Rozbor činnosti žáků

O tom, které aktivity k dosažení vytyčených cílů zvolí, rozhoduje každý učitel samostatně, případně skupina učitelů dané školy v rámci předmětové komise. V případě

EVVO je vhodná spolupráce učitelů různých ročníků, neboť učivo EVVO se prolíná celým 1. stupněm a přesahuje i na vyšší stupeň. Zde bude zastoupeno zejména v přírodovědných předmětech, jako jsou přírodopis a zeměpis, vhodné je zařazení některých témat EVVO do výchov – nabízí se v první řadě pracovní výchova (pěstitelství), ale nelze pominout i estetickou (výtvarnou) výchovu. Na obou stupních základní školy se nabízí i průběžné zmiňování EVVO problematiky i v dalších předmětech, jak bude popsáno v kapitole číslo 4.3 (viz rozbor vertikálních a horizontálních mezipředmětových vztahů).

Vzhledem k tomu, že EVVO řadíme mezi přírodovědné obory, nabízí se s výhodou použití několika skupin metod:

- metody slovní – rozhovor, vyprávění, popis, vysvětlování a didaktické hry
- metody práce s učebním textem – pracovní sešity, učebnice, naučná a odborná literatura, atlasy, klíče, encyklopedie, časopisy
- metody přímého smyslového poznávání věcí a jevů – pozorování, demonstrace
- metody bezprostřední manipulace s přírodninami, experiment – činnosti na školním pozemku či v přírodě, pokusy, cvičení, herbáře, sbírky, chov živočichů, pěstování rostlin. (Podroužek, 2003).

V současné době se rovněž nabízí začlenění moderních technologií do výuky EVVO témat. Jde zejména o interaktivní programy pro notebooky, tablety nebo interaktivní tabula. Zejména interaktivní tabuli lze použít i ke skupinovému vyučování, rozvoji kooperace, soutěžím. Digitální učební materiály pro tyto technologie jsou volně dostupné na mnoha internetových úložištích v dostatečném množství, je třeba ale pečlivě volit takové, které odpovídají věku a schopnostem žáků a také záměru pedagoga a jeho zvolenému cíli. Vynechat je z výuky by ovšem bylo chybou i proto, že dnes je počítačová gramotnost běžně vyžadovanou dovedností, a takto lze přispět k jejímu rozvoji.

Základem použitých metod a z nich vyplývajících činností žáků budou zejména v nižších ročnících metody slovní (vysvětlování, rozhovor, popis, vyprávění), které by co nejčastěji mělo být doplněno metodami pozorovacími, metodami přímého smyslového poznávání věcí a jevů, sběrem a manipulacemi s přírodninami a jednoduchými experimenty. Vhodné je i časté zařazování didaktických her, které využívají přirozené hravosti menších dětí, podporují skupinovou výuku a rozvoj kooperace, ale narážíme zde na problém s nedostatkem těchto her na úrovni odpovídajícího věku i zkušenostem dětí – většinu her si pedagogové vytvářejí sami. Naopak problematické je v nižších ročnících

zařazení práce s textem, vzhledem ke skutečnosti, že žáci si čtení teprve osvojují a použití textu ve smyslu zdroje informací není proto ještě uskutečnitelné. Zajímavé je využití pracovních listů s použitím obrázků, schémat, piktogramů, hlavolamů a symbolů. Vítané zpestření a současně zintenzivnění výuky EVVO mohou představovat projektové dny na různá témata týkající se EVVO, například při příležitosti Dne Země. Je možné jej koncipovat pro užší skupinu žáků- například pro jednu třídu či jeden ročník, nabízí se však i zapojení žáků různých ročníků, v krajním případě celého prvního stupně či celé školy. Zde je výuka EVVO témat opět vhodným nástrojem k rozvoji kooperačních dovedností, schopností řešit problém a své řešení prezentovat a obhajovat. I zde se uplatňují široké mezipředmětové a meziročníkové vztahy.

2.3. Rozbor vertikálních a horizontálních mezipředmětových vztahů

Témata Environmentální výchovy jsou zařazena do různých výukových předmětů napříč školními vzdělávacími plány a tyto předměty propojují v rámci jednoho ročníku i meziročníkově. Jedná-li se o propojení předmětů v rámci jednoho ročníku, hovoříme o horizontálních mezipředmětových vztazích. Vertikální mezipředmětové vztahy pak představují propojení různých předmětů v různých ročnících.

Pro rozbor mezipředmětových vztahů je třeba sáhnout do ŠVP ZV konkrétních škol, protože o zařazení jednotlivých témat EVVO do jednotlivých předmětů nerozhoduje RVP ZV, nýbrž právě ŠVP ZV. Pro účely této diplomové práce budou srovnávány dva ŠVP: ŠVP ZV „Barevná škola“, Základní škola sgt. Johna C. Kluttze a Mateřská škola Kovářská, okres Chomutov ,dále je „Barevná škola“) a ŠVP ZV „Veselá škola – Kdo si hraje, nezlobí“, Základní škola a Mateřská škola Spořice, okres Chomutov, příspěvková organizace (dále jen „Veselá škola“). Vždy se nabízí včlenění témat EVVO do předmětů vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět (přírodověda, vlastivěda), v nižších ročnících do prvouky, též do oblasti Člověk a svět práce (pracovní výchova), případně tělesná výchova, zejména ve vztazích k lidskému zdraví, či ve výtvarné výchově v jakémkoliv ročníku. I v předmětech, které na první pohled nesouvisejí s přírodovědnými tématy lze najít prostor pro užití témat EVVO, například jako výchozí text k úlohám z českého jazyka, zadání slohového cvičení, konverzační téma v cizím jazyce či zadání slovní úlohy v matematice. Tyto aktivity lze rovněž provozovat průběžně během celého základního vzdělávání.

„Barevná škola“ integruje ve svém ŠVP ZV témata EVVO takto: Ekosystémy jsou zahrnuty v učivu prvouky 2. a 3. ročníku, přírodovědy 4. a 5. ročníku, ve vlastivědě 5.

ročníku je navíc uváděn mezipředmětový vztah přírodovědy a vlastivědy a předmětu informační a komunikační technologie právě v oblasti tohoto EVVO tématu. Základní podmínky života jsou vřazeny do prvouky ve 3. ročníku a do přírodovědy ve 4. ročníku, objevují se rovněž ve 3. ročníku v pracovních činnostech. Téma Lidské aktivity a životní prostředí je zařazeno do 5. ročníku v předmětu český jazyk a literatura, dále v učivu německého jazyka v 5. ročníku. Ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět je téma zařazeno v předmětech vlastivěda (4. i 5. ročník) a přírodověda (4. ročník – hodnocení ekologických problémů), v prvouce se téma vyskytuje ve 3. ročníku včetně zahrnutí vlivů lidských aktivit na změny krajiny. Téma Vztah člověka a prostředí se objevuje v prvouce 2. a 3. ročníku (zde i práce s mapou uváděná jako mezipředmětový vztah s přesahem do českého jazyka a literatury), dále je téma průběžně vřazováno do učiva 4. a 5. ročníku tělesné výchovy zejména s důrazem na lidské zdraví a jeho souvislost s prostředím člověka. Rovněž ve 3. a 4. ročníku v pracovních činnostech je toto téma zařazeno, stejně jako v učivu 4. ročníku přírodovědy. Témata EVVO se navíc objevují v mezipředmětových vztazích mezi učivem prvouky a výtvarné výchovy (Den Země, krása přírody a vztah člověka k prostředí).

Na 2. stupni jsou akcentována témata Lidová slovesnost a příroda, Člověk a příroda, Příroda a dobrodružství.

Vzhledem k tomu, že „Veselá škola“ je školou malotřídní (viz kapitola 5.1), zařazuje ve svém ŠVP ZV průřezová témata EVVO takto: Ekosystémy jsou včleněny v učivu přírodovědy 4. a 5. ročníku. Základní podmínky života jsou integrovány do prvouky ve 3. ročníku. Téma Lidské aktivity a životní prostředí je zařazeno do učiva přírodovědy 4. ročníku a v předmětu matematika 4. a 5. ročníku. Téma Vztah člověka a prostředí se objevuje v prvouce 3. ročníku, dále je téma průběžně vřazováno do výchov v učivu 2. ročníku a je zařazeno i do matematiky 1. ročníku, kde jsou žáci vychováváni především k poznávání a ochraně životního prostředí. Dále se tímto tématem zabývá i učivo v matematice pro 4. a 5. ročník. Témata EVVO jsou průběžně zařazována aktuálně během celého roku (viz Příloha č. 1 a č. 2).

3. Charakteristika environmentální výchovy (EVVO)

3.1. Environmentální výchova jako pojem

Environmentální výchova je dnes všeobecně známý pojem týkající se vzdělávání v oblasti životního prostředí a péče o něj. Cílem je vybudovat u žáků takové návyky, které vedou k aktivnímu způsobu chování a řešení problémů s ohledem na ŽP, k získání odpovědného přístupu k ŽP. Žák (budoucí občan) by měl vždy zvažovat dopady svého chování na ŽP. Vybudování těchto návyků ovšem vyžaduje vzdělání dlouhodobé, kontinuální, podložené jasným konceptem tak, aby pro žáka byl vždy jasný smysl takového vzdělávání a jeho výhody.

Environmentální výchova se v poslední čtvrtině 20. století rozvíjela v oblasti severní Ameriky (USAA, Kanada) a západní Evropy. V roce 1977 pak na konferenci v Tbilisi byla přijata „definice“ environmentální výchovy, ze které současné evropské vzdělávací systémy vycházejí dodnes.

„Tbiliská deklarace (UNESCO, 1978) vyzdvihla a popsala pět kategorií cílů environmentální výchovy: povědomí (o životním prostředí a jeho problémech), znalosti (porozumění životnímu prostředí a jeho problémům), postoje (hodnoty a motivace umožňující podílet se na zlepšování a ochraně životního prostředí), dovednosti (rozpoznat a řešit problémy životního prostředí) a participaci (aktivně se podílet na řešení environmentálních problémů).“

(Nové vymezení environmentální gramotnosti a návrh na její mezinárodní hodnocení v PISA 2015. DANIŠ, P. Envigogika 8 (3) – Recenzované články/Reviewed Papers Publikováno/ Published 15. 10. 2013 DOI: <http://dx.doi.org/10.14712/18023061.385>)

Přibližně od přelomu 20. a 21. století se v oblasti EVVO objevuje pojem trvale udržitelný rozvoj, který více klade důraz na osobní odpovědnost jednotlivce za své chování a jeho dopad na životní prostředí. Současně jsou zde vyzdvihovány globální vztahy, celosvětový dopad konání velkých nadnárodních společností, význam legislativní opory pro řešení ekologických problémů. Výuka této problematiky by měla vést k získání pocitu, že každý člověk svým malým dílem přispívá k řešení velkých a významných problémů, jejichž ignorování by vedlo k devastaci životního prostředí v mnoha oblastech naší planety.

Cílem moderní EVVO tedy není jen předání souboru znalostí a dovedností žákovi, ale především vytvoření postojů, názorů a hodnotového žebříčku, kde péče o životní prostředí má své nezastupitelné místo. Jde o snahu ovlivnit způsob životního stylu a chápání světa.

3.2. Strategie Environmentální výchovy

Z toho, co je uvedeno v kapitole 3.1 vyplývá, že EVVO je dlouhodobý proces, který se nemůže odehrávat jen za školními branami. Je zapotřebí kooperace všech účastníků veřejného života i rodinného prostředí dítěte, má-li tento proces přinést výsledky, které jsou ostatně hodnotitelné obtížně, s velkým časovým odstupem a nikoliv pouze z pohledu jednotlivce. O to složitější je korekce našich vzdělávacích snah. Přesto bychom mohli najít celou řadu osvědčených postupů.

U malých dětí již od předškolního vzdělávání by měl být kladen důraz na rozvoj vztahu k přírodě a k místu, kde žijí. Zde je významná nejen role vzdělávacího zařízení, ale především rodiny. I u takto malých dětí lze podněcovat jejich „výzkumný“ zájem a badatelskou činnost, přestože takové aktivity vyžadují nemálo času, kterého při výuce nebývá nadbytek. Je třeba využít přirozené zvědavost dětí a nepodceňovat jejich pozorovací schopnosti. Úloha učitele spočívá především v koordinaci těchto aktivit, nepostradatelný je pak při vyvozování správných závěrů a zobecňujících informací z pozorovaných jevů. Je přínosné, pokud svá pozorování můžeme podpořit odpovídajícím materiálním vybavením – lupou, mikroskopem, dalekohledem, fotoaparát a podobně. Výsledky takového pozorování lze dnes zaznamenávat a zpracovávat v digitální podobě. Předností je přenos výsledků takového pozorování z přírody do školy, což přináší další možnosti zpracování a návazných činností i vítané mezipředmětové propojení například s výpočetní technikou. Též prezentace badatelské činnosti dětí je oceňována ostatními a může být silnou motivací pro další činnost. Bádání se ovšem nemusí orientovat pouze na biologickou oblast, jsou zde i geografické a historické památky. Objevování toho všeho buduje v dítěti pocit příslušnosti k určité lokalitě a probouzí zájem o její poznání. Z toho pak vyplývá i ochota o oblast pečovat a rozvíjet ji.

V jakémkoliv předškolním či školním věku lze zařadit exkurze do významných přírodních či historicky významných lokalit. Pokud jsou exkurze doplněny odborným výkladem průvodce, mělo by se vždy jednat o výklad přizpůsobený věku a schopnostem žáků. Je dobré, pokud je exkurze zpestřena jinou aktivitou (soutěž, kvíz) pro udržení

pozornosti, což je významné zejména u menších dětí. Nemusí se vždy jednat o celodenní složitě organizovanou exkurzi, stačí kratší vycházky do přírody, často opakované, do známých míst, které ovšem významně přispívají k pocitům sounáležitosti s místí lokalitou a k jejímu podrobnému poznání. Dnes využívanou motivující aktivitou by mohl být geocaching.

Jako nejméně výhodné se naopak ukazuje použití klasické frontální výuky znalostí přednesených učitelem a posléze jejich ověřování a zkoušení. Takto nabyté znalosti obvykle nejsou trvalé a ani prakticky využívané.

V současné době se nejen v EVVO využívá projektového vyučování. Jeho výhody jsou mnohostranné. Především je třeba jasně a srozumitelně dle úrovně žáků formulovat cíl nebo otázku, na kterou je nutno najít odpověď. Je třeba zvolit vhodné metody, kterými budeme odpovědi zjišťovat a konečně je potřeba řešení ověřit, obhájit a prezentovat ostatním. To vše rozvíjí dovednosti žáků, které budou uplatňovat celé další studium v jakémkoliv povolání, jsou tedy všeobecnou přípravou. Při projektech jednotlivců rozvíjíme takové vlastnosti jako schopnost vytrvat u řešení problému, věnovat se dílčím úkolům, které pak vedou v komplexní řešení, nepodléhat frustraci při neúspěchu a znovu se o vyřešení úkolu pokusit. Při skupinových projektech pak rozvíjíme i celou řadu sociálních kompetencí – schopnost kooperovat, komunikovat, naslouchat ostatním, být tolerantní k návrhům jiných, způsob jak projevit souhlas či nesouhlas s jinými řešeními, obhájit řešení vlastní. Děti postupně získávají, hodnotí a třídí informace, nutné je také jejich ověření. I tyto dovednosti se budou hodit v celém jejich budoucím životě, neboť dnešní svět je informacemi zahlcen a jejich třídění je „životní nutností“.

Nedílnou součástí projektového vyučování je i způsob prezentace vlastního řešení, což nabízí opět možnosti pro budování mezipředmětových vztahů (napsat článek, vytvořit plakát, prezentaci ve výpočetní technice, uvést přednášku pro ostatní). Projekty mohou být koncipovány dle úrovně a zaměření žáků, i na nižším stupni základní školy si můžeme dovolit „odbornou“ činnost. Může se jednat o krátce trvající činnosti v rámci jednoho předmětu zahrnující jednu nebo několik vyučovacích hodin, může ale také jít o projekty dlouhodobé (třeba i na celý školní rok), které propojují více vyučovacích předmětů. U skupinových projektů lze zapojit děti s různým zaměřením, kdy dítě získává pocit vlastní důležitosti, nezastupitelnosti a přínosu pro ostatní. To je výrazným motivem pro další ochotu se vzdělávat.

Celá řada ekologických středisek a center zaměřených na EVVO nabízí školám aktivity pod vedením zkušených lektorů. Jde o aktivity, se kterými lektor přijíždí do školy, ale

může se jednat i o návštěvu centra samotného, někdy i několikadenní pobyt se zaměřením na EVVO. Děti jsou tak vzdělávány nenásilně, často hravou aktivizující formou. Nevýhodou takových aktivit může být jejich finanční náročnost, což některá centra řeší grantovým financováním.

Pokud škola disponuje vlastním pozemkem či školní zahradou, lze to s výhodou využít. Pobyt na takovém pozemku a péče o něj opět dává prostor pro budování a upevňování celé řady důležitých kompetencí. Také se zde mohou uplatnit opravdu všichni žáci, nejen ti studijně nadaní. Na školní zahradě lze pozorovat celou řadu přírodních jevů, lze prakticky demonstrovat vliv klimatu, počasí, změny v průběhu roku, nutnost péče o takový miniaturní ekosystém, který zcela jistě je ekosystémem umělým. Lze tady poukázat na rozdíly oproti ekosystémům polopřirozeným či přirozeným, pozorovaným při vycházkách.

Mnoho škol pravidelně odebírá časopisy zaměřené na oblast EVVO, v současné době jde například o periodika celostátního charakteru Ekolist (jde o zpravodajství o přírodě, životním prostředí a ekologii), Robinson (noviny věnující se udržitelnému životu), Lomikámen (v tomto periodiku najdeme ekologii, přírodu, historii, životní styl) a jiné. Mnoho časopisů vychází v méně náročné podobě jako občasník pouze regionálně, o to větší ale mají návaznost na místní lokalitu. Práce s takovými informacemi se mohou uplatnit i v rámci jiných aktivit, například při řešení projektu, při skupinové práci a podobně.

Některé školy velmi úzce své žáky informují například i o významných osobnostech EVVO. Mezi nejznámější patří: Květoslava Burešová, Hana Librová, Aleš Máchal, Ivan Rynda, Milena Rychnovská, Jiří Kulich, Jan Čeřovský a další. Všichni tito ekologičtí pedagogové velice úzce přispívají svou činností a tvorbou k ekologii i celosvětově. Lze tedy i z jejich díla čerpat do EVVO.

Rozhodnutí o způsobu včlenění EVVO do výuky je na škole samotné. Nabízí se možnost vyučovat EVVO jako samostatný předmět. Většina škol ovšem volí možnost integrace EVVO do ostatních předmětů nejen přírodovědného charakteru. Z pohledu moderního vzdělávání je toto pravděpodobně výhodnější, neboť se využívají mezipředmětové vztahy a stírají se ostré hranice mezi jednotlivými vzdělávacími oblastmi. Tato možnost také nabízí každodenní kontakt s problematikou EVVO, například i v matematice v podobě zadání slovní úlohy, ve slohové práci či při komunikaci v cizím jazyce. Jen málo škol pak EVVO realizuje výhradně formou tematických či projektových dnů nad rámec běžné výuky či „výjezdovou“ formou několikadenního pobytového programu.

Časté je naopak příležitostné a nepravidelné využití takových aktivit dle aktuální nabídky a časových a finančních možností školy.

Výborné je zapojení školy do projektu nejen školního, ale i lokálního, národního nebo dokonce mezinárodního významu. Projekty jako Recyklohraní, což je program, který je zaštiťen Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky a jehož cílem je především třídění a recyklace odpadu a tím i záchrana života na Zemi. Dalším projektem je například program M. R. K. E. V, který se komplexně věnuje metodice a realizaci ekologické výchovy, kdy se jedná o podporu, rozvoj, osvětu a jiné. Většina škol je zapojena do Ekoškoly, která propaguje snižování ekologického odpadu především dané školy, chování žáků k životnímu prostředí a podněcuje žáky, aby se sami zasadili o zlepšení prostředí školy a její okolí. Školy také spolupracují s Lesy ČR, které mají dlouhotrvající charakter. Jedná se především o lesní pedagogiku.

Pro včlenění EVVO pedagogové mohou také využít příručku ekologické výchovy a lesní pedagogiky s názvem „Pojďme na to od lesa“, kde najdou nejen pracovní listy, ale najdou zde i cenné rady, jak postupovat a další zajímavosti.

Na řadě škol jsou organizovány aktivity volnočasového charakteru, jako jsou například přírodovědný kroužek, výlety do okolí mimo dobu vyučování, prázdninové tábory s přírodovědnou a ekologickou tematikou. Mnohých z těchto akcí se se svými dětmi účastní i rodiče, což pozitivně ovlivňuje vazby mezi rodinou a školou.

Významnou strategií je i ekologický přístup k provozu školy – tzv. ekologizace provozu školy. Mnoho škol je k podobným aktivitám přivedeno proto, že jsou prostě úspornější, kromě finanční úspory je ale významným aspektem ekologizace provozu příklad konkrétního „ekologického“ chování školy, která slouží pro děti jako vzor. Jde o zateplení pláště i stropů školy, výměnu stávajících oken za okna s lepšími izolačními vlastnostmi, optimalizaci větrání, instalaci regulačních ventilů na topná tělesa a regulaci topného režimu jako takového (méně topit o víkendech a o prázdninách). Některé školy mohou mít vlastní vytápění pomocí kotle na biopaliva či pelety nebo mohou využívat tepelné čerpadlo. Ve školách je dnes samozřejmostí třídění odpadů případně kompostování bioodpadů. Školy častěji využívají sešity z recyklovaného papíru, na tomto papíře bývají tištěny i oficiální dokumenty školy, čímž škola demonstruje svůj „proekologický“ postoj. Školy mívají instalovány též spořiče vody (na WC, ve sprchách), úsporné osvětlení, využívají šetrné elektrospotřebiče. Možností, které ovšem není snadné dosáhnout, je i instalace fotovoltaických či solárních panelů k ohřevu vody či vytápění. Časté je používání ekologicky šetrných čisticích prostředků, naproti tomu

málo časté je využívání biopotravin ve školní jídelně, neboť ty bývají obvykle dražší. Některé školy mají již zhotovený ekologický audit a využívají poradenských služeb specializovaných firem.

Důležitá je i podpora a informovanost dospělých nepedagogů v okolí dětí, tj. zejména rodičů. Slouží dítěti jako vzor, od kterého dítě především v raném věku přejímá vzorce chování a jednání. Pokud se takový vzor dítěte chová „nepoučeně“, těžko budeme od dítěte vyžadovat jiné chování a „přeučovat“ jej ve škole. Nermalou roli pak hraje i vzdělávání veřejnosti jako takové. Osvětové a informativní akce (často i s podporou veřejných sdělovacích prostředků), podpora ze strany vedení obce, společné akce školy a rodičů s dětmi, to všechno jsou cesty, jak zvýšit ekologickou gramotnost nejen žáků samotných, ale i nepedagogické veřejnosti. Příkladem mohou být již v minulosti osvědčené televizní „reklamy“ na třídění odpadů podpořené ze strany obce rozmístěním barevných kontejnerů v obci, nádob na tento odpad ve škole a třeba i finanční motivací v podobě snížení poplatku za tříděný odpad. V mnoha rodinách pak už třídění odpadu je zcela samozřejmou věcí, o jejíž prospěšnosti nikdo nepochybuje.

4. Analýza průřezového tématu Environmentální výchova

Průřezová témata jsou součástí základního vzdělávání a jako taková jsou definována prostřednictvím RVP ZV. Jedná se v podstatě o začlenění významných aktuálních problémů dnešního světa do systému vzdělávání. Spíše než získání znalostí je u průřezových témat upřednostňováno formování žáka z hlediska jeho názorů a hodnotového žebříčku. To má vést k vytváření zodpovědných osobních postojů a vzorců chování, které se dále budou uplatňovat v žákově životě. Nacházíme tady vítanou příležitost pro individuální uplatnění každého žáka bez ohledu na jeho studijní nadání. Je zde výborná cesta, kde lze využít žákových dosud získaných zkušeností.

Všechna průřezová témata začleněná do RVP ZV mají jednotné zpracování. RVP ZV uvádí v úvodu charakteristiku každého průřezového tématu, kde je zdůrazněn hlavně význam tématu a jeho postavení ve vzdělávacím systému, včetně vztahů průřezového tématu k dalším vzdělávacím oblastem. RVP ZV definují i velký přínos průřezového tématu k rozvoji žáka jak v oblasti schopností, dovedností a znalostí, tak i v oblasti utváření postojů a hodnot. Všechna průřezová témata jsou základní školy povinné zařadit ve výuce na 1. i 2. stupni, ne však v každém ročníku.

Jednotlivá průřezová témata jsou v RVP ZV rozpracována do tematických okruhů. Povinností školy je vřadit postupně všechny tematické okruhy do výuky. Výběr témat v okruzích, stejně jako způsob jejich zpracování a výuky je zcela v kompetenci každé školy. V tomto ohledu RVP ZV obsahují pouze nabídku jednotlivých kapitol a námětů pro jednotlivé tematické okruhy. Je však na rozhodnutí každé školy individuálně, zda tuto konkrétní nabídku využije nebo si ji pozmění či jakkoliv upraví. Stejně tak je ponechán školám prostor pro rozhodnutí, zda průřezové téma bude integrováno do výuky dalších předmětů nebo zda mu bude vyčleněn samostatný vyučovací předmět. Výuku průřezového tématu lze realizovat i formou projektu, semináře či kurzu, jehož časová dotace není tak velká.

4.1. Obsahová analýza environmentální výchovy

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělání (dále jen RVP ZV) vymezuje tato povinná průřezová témata:

- Osobnostní a sociální výchova
- Výchova demokratického občana
- Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech

- Multikulturní výchova
- Environmentální výchova
- Mediální výchova

Environmentální výchově (dále jen EVVO) se práce bude dále věnovat z hlediska rozboru. Pro 1. stupeň základního vzdělávání (1. až 5. třída ZŠ) jsou do průřezového tématu Environmentální výchova včleněna taková témata, u nichž je možno počítat s dosavadními zkušenostmi žáků, jsou žákům blízká, při jejich výuce lze vždy alespoň zčásti pracovat s již nabytými znalostmi a dovednostmi. Jedná se o velmi významné tematické okruhy, jejich osvojení vede k pochopení základních životních podmínek organismů (nejen člověka), k uvědomění si vztahů organismů a jejich prostředí. Významné je i vybudování vlastní zodpovědnosti za životní prostředí a schopnosti spolupracovat na ochraně a tvorbě životního prostředí. Tímto vším též dítě získává vztah k lokalitě, kde žije a k přírodě obecně. A velmi důležitý je i fakt, že v rámci RVP ZV jsou tímto naplňovány kompetence.

Z konkrétních témat EVVO je nutné do vznikajících Školních vzdělávacích programů (dále jen ŠVP) zařadit tyto tematické okruhy:

1) EKOSYSTÉMY:

- les (les v našem životním prostředí, les jako součást krajiny, význam lesa – produkce biomasy, fotosyntéza, význam lesa jako prostředí pro organismy, rekreační funkce lesa, organismy v lese a jejich vzájemné vztahy, možnosti ovlivnění a narušení těchto vztahů a důsledky tohoto konání, význam lesa pro stabilitu půdy – eroze, rozklad opadané biomasy, význam lesa pro koloběh prvků v přírodě)
- pole (pole jako příklad umělého ekosystému s důrazem na rozdíly mezi umělým a přirozeným ekosystémem, nutnost zásahů člověka pro udržení stability takového ekosystému, význam pole pro člověka – sklizeň biomasy, nejčastěji pěstované rostliny, organismy na poli a jejich vzájemné vztahy, vztah pole a půdy – rizika jednostranného vyčerpávání půdy, rizika monokultur – napadení škůdci, boj proti škůdcům, chemizace přírody)
- vodní zdroje, moře (rozdělení na sladkovodní, slánovodní, stojaté, tekoucí, specifický výskyt organismů v tomto prostředí, vztahy mezi těmito organismy, provázanost hydrosféry a ostatními složkami biosféry, způsoby a rizika znečištění)

- tropický deštný les (geografické vymezení, význam pro stabilitu klimatu, produkci kyslíku a ozonu, spotřeba oxidu uhličitého fotosyntézou, s možností poukázat na dýchání rostlin jako na produkci stejného oxidu, druhová bohatost ekosystému, množství vztahů mezi organismy jako způsob regulace ekosystému, zásahy člověka do tohoto ekosystému – kácení za účelem těžby dřeva, zisku půdy pro zemědělskou činnost a budování sídel, omezená úrodnost a tedy krátkodobá využitelnost takto získané půdy, vztah k desertifikaci)

- lidské sídlo – město, vesnice, kulturní krajina (oblasti silně pozměněné člověkem, přizpůsobené člověku, nutnost neustálých zásahů člověka pro udržení dosaženého stavu, ztráta přírodního prvku z takové krajiny, jeho alespoň částečná náhrada budováním parků, zahrad. Velké tempo rozšiřování těchto ekosystémů, jedná se v podstatě o „konzumaci“ krajiny. Totéž se týká oblastí, které jsou určeny k výstavbě komunikací. Negativní vliv znečištění takové krajiny na širokou okolní oblast, blízkost průmyslových oblastí, nutnost likvidovat odpady, rekultivace).

Všechny tyto části tematického okruhu „Ekosystémy“ jsou provázány s tematickým okruhem „Problémy životního prostředí v souvislosti s lidskými aktivitami“, zasahují do mnoha přírodovědných předmětů, jako jsou přírodověda, přírodopis, vlastivěda, zeměpis, geografie, historie, kde je možno upozornit na historický vývoj vztahu člověka a životního prostředí, jaké lidské kultury, kde a v jakém rozsahu zanechávaly stopy v přírodních celcích.

2) ZÁKLADNÍ PODMÍNKY ŽIVOTA:

- voda (mimořádné vlastnosti vody jako chemické látky, nutnost vody pro všechny živé organismy, významná složka těl živých organismů, význam vody v živých organismech jako rozpouštědlo, reakční a transportní prostředí, vliv vody na termoregulaci organismů)

- ovzduší (nutnost přítomnosti kyslíku pro aerobní organismy, jeho význam pro získávání energie – oxidace, „spalování“ živin, neustálý přísun kyslíku. Je přínosné zmínit též významnou existenci ozonu ve vyšších vrstvách atmosféry, ozon umožnil přesun života na souš, tvoří účinnou ochranu suchozemských organismů před negativními vlivy UV záření)

- přírodní zdroje a hospodaření s nimi (základní rozdíl mezi neobnovitelnými a obnovitelnými zdroji, výhody a nevýhody užívání těchto skupin zdrojů, možnost náhrad neobnovitelných zdrojů energie a surovin)

- biodiverzita organismů (bez nutnosti používat termín „biodiverzita“ poukázat na význam druhové bohatosti ekosystémů a množství rozmanitých mezidruhových vztahů, které jsou nástrojem regulace takového společenstva, vyzdvihnout jedinečnost a nenahraditelnost každého druhu)

3) PROBLÉMY ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ V SOUVISLOSTI S LIDSKÝMI AKTIVITAMI

- zemědělství (problematické nadužívání chemických látek v rostlinné výrobě, v souvislosti se zvyšující se koncentrace škodlivin v životním prostředí a v organismech, zábor půdy využívané pro pěstování rostlin, vyčerpávání půdy jednostranným zatěžováním, s tím spojená rizika eroze – zejména v některých geografických oblastech, souvislost s desertifikací. Vztah pastevectví a chovu hospodářských zvířat s produkcí methanu jako skleníkového plynu, nadměrné pastevectví a likvidace pastvin, jejich obtížné obnovování)

- doprava (zatížení krajiny rostoucími nároky na plochu potřebnou ke stavbě komunikací, produkce zplodin znečišťujících atmosféru i další složky životního prostředí, porovnání různých druhů paliv a jejich dopadů na životní prostředí, nutnost výroby, transportu a skladování pohonných hmot a s tím spojené riziko havárií, porovnání různých druhů dopravy a jejich vlivů na životní prostředí.

- energetika a průmysl (nutnost těžby surovin, dopady této činnosti na životní prostředí, různé způsoby získávání energie (alternativní způsoby) – tepelné elektrárny, jaderné elektrárny, využití alternativních zdrojů – vodní, solární, větrné elektrárny – jejich výhody a nevýhody, ukázky vlivu těchto zařízení na krajinu a životní prostředí v konkrétních lokalitách, porovnání jednotlivých druhů průmyslových výrob z hlediska poškození životního prostředí

- odpady a hospodaření s nimi (problém stále se zvyšující produkce odpadů v komunálním i průmyslovém měřítku, nutnost tento odpad třídit, svážet, bezpečně skladovat tak, aby skládka neohrožovala životní prostředí, dále likvidovat, možnosti využití biodegradabilních materiálů v obalové technice, odpad jako zdroj surovin

- trvale udržitelný zdroj (životní prostředí je nutné využívat šetrným způsobem tak, aby nedocházelo k jeho poškozování a vyčerpávání, musíme jej zachovat a předat budoucím generacím v nezdevastovaném stavu tak, aby i tyto generace mohly v tomto prostředí dále kvalitně žít

- ochrana životního prostředí, přírody a kulturních památek (různé úrovně ochrany životního prostředí, podíl jednotlivce na této činnosti, legislativní podpora ochrany životního prostředí- možnost postihů podniků, obcí i jednotlivců poškozujících životní prostředí
- krajina a její změny (původní ráz krajiny ČR před příchodem člověka, její postupné změny, jejich příčiny a důsledky
- dlouhodobé programy zaměřené na růst ekologického vědomí veřejnosti, jako jsou například Den Země, Den životního prostředí OSN a podobně.

4) VZTAH ČLOVĚKA K PROSTŘEDÍ

- naše obec (přírodní zdroje v naší obci a jejím okolí, možnosti jejich využívání, kulturní památky naší obce a jejich ochrana, třídění odpadu v naší obci, odpadové hospodářství, skládka odpadů a jejich další osud, jak obec zajišťuje ochranu životního prostředí – práce Obecního úřadu a dalších institucí, osvětová činnost, informovanost obyvatel obce, financování ochrany životního prostředí, krajina v okolí obce a její stav, jak se aktivity člověka na stavu krajiny projeví, jak je krajina udržována případně rekultivována
- životní styl (různé způsoby chování a jejich vlivy na životní prostředí, konzumní způsob života související s rostoucí spotřebou energií, hmoty a též s rostoucí produkcí odpadů, alternativní způsoby chování, podpora recyklace materiálů, snížení produkce odpadů)
- aktuální ekologické problémy ve vztahu k regionu a lokalitě (čím je problém způsoben, jak dlouho trvá, kdo se podílí na jeho řešení a kdo ještě by mohl být zapojen, čím může přispět každý jedinec, trvalost nebo dočasnost řešení problému, jde o kompletní vyřešení nebo pouze zmírnění dopadů, snaha o vybudování zodpovědného postoje a přístupu k řešení problémů
- vliv prostředí na lidské zdraví (nárůst civilizačních chorob, intenzita působení prostředí na člověka, jak se může znečištěné životní prostředí projevit na lidském zdraví – možno využít příklady z historie, osobní zkušenosti, jaké jsou možnosti ochrany a vylepšení
- nerovnoměrné rozložení života na zemi (rozdílnost podmínek v různých oblastech Země, porovnání jejich vhodnosti pro život, nerovnoměrné rozložení lidské populace jako důsledek, zasažení životního prostředí v oblastech s hustým osídlením, nerovnoměrnost ekonomické a sociální vyspělosti lidí v různých oblastech světa, příčiny a důsledky tohoto jevu

4.2. Rozbor aktivit a činností žáků využívaných v EVVO

O tom, které aktivity k dosažení vytyčených cílů zvolí, rozhoduje každý učitel samostatně, případně skupina učitelů dané školy v rámci předmětové komise. V případě EVVO je vhodná spolupráce učitelů různých ročníků, neboť učivo EVVO se prolíná celým 1. stupněm a přesahuje i na vyšší stupeň. Zde bude zastoupeno zejména v přírodovědných předmětech, jako jsou přírodopis a zeměpis, vhodné je zařazení některých témat EVVO do výchov – nabízí se v první řadě pracovní výchova (pěstitelství). Nelze pominout i estetickou (výtvarnou) výchovu. Na obou stupních základní školy se nabízí i průběžné zmiňování EVVO problematiky i v dalších nepřírodovědných předmětech, například jako téma slohové práce či zadání slovní úlohy v matematice.

Vzhledem k tomu, že EVVO řadíme mezi přírodovědné obory, nabízí se s výhodou použití několika skupin metod:

- Metody slovní – rozhovor, vyprávění, popis, vysvětlování a didaktické hry
- Metody práce s učebním textem – pracovní sešity, učebnice, naučná a odborná literatura, atlasy, klíče, encyklopedie, časopisy
- Metody přímého smyslového poznávání věcí a jevů – pozorování, demonstrace
- Metody bezprostřední manipulace s přírodninami, experiment – činnost na školním pozemku či v přírodě, pokusy, cvičení, herbáře, sbírky, chov živočichů, pěstování rostlin (Podroužek, 2003).

V současné době se rovněž nabízí začlenění moderních technologií do výuky EVVO témat. Jde zejména o interaktivní programy pro notebooky, tablety nebo interaktivní tabule. Zejména interaktivní tabuli lze použít i ke skupinovému vyučování, rozvoji kooperace, soutěží. Digitální učební materiály pro tyto technologie jsou volně dostupné na mnoha internetových úložištích v dostatečném množství, je třeba ale pečlivě volit takové, které odpovídají věku a schopnostem žáků a také záměru pedagoga a jeho zvolenému cíli. Vynechat je z výuky by ovšem bylo chybou i proto, že dnes je počítačová gramotnost běžně vyžadovanou dovedností, a takto lze přispět k jejímu rozvoji.

Základem použitých metod a z nich vyplývajících činností žáků budou zejména v nižších ročnících metody slovní (vysvětlování, rozhovor, popis, vyprávění), které by co nejčastěji mělo být doplněno metodami pozorovacími, metodami přímého smyslového poznávání věcí a jevů, sběrem a manipulacemi s přírodninami a jednoduchými experimenty. Vhodné je i časté zařazování didaktických her, které využívají přirozené

hravosti menších dětí, podporují skupinovou výuku a rozvoj kooperace, ale narážíme zde na problém s nedostatkem těchto her na úrovni odpovídajícího věku i zkušenostem dětí – většinu her si pedagogové vytvářejí sami.

Naopak problematické je v nižších ročnících zařazení práce s textem, vzhledem ke skutečnosti, že žáci si čtení teprve osvojují a použití textu ve smyslu zdroje informací není proto ještě uskutečnitelné. Zajímavé je využití pracovních listů s použitím obrázků, schémat, piktogramů, hlavolamů a symbolů.

Vítané zpestření a současně zintenzivnění výuky EVVO mohou představovat projektové dny na různá témata týkající se EVVO, například při příležitosti Dne Země. Je možné jej koncipovat pro užší skupinu žáků – například pro jednu třídu či jeden ročník, nabízí se však i zapojení žáků různých ročníků, v krajním případě celého prvního stupně či celé školy. Zde je výuka EVVO témat opět vhodným nástrojem k rozvoji kooperačních dovedností, schopností řešit problém a své řešení prezentovat a obhajovat. I zde se uplatňují široké mezipředmětové a meziročníkové vztahy.

4.3. Rozbor vertikálních a horizontálních mezipředmětových vztahů EVVO a dalších předmětů

Témata Environmentální výchovy jsou zařazena do různých výukových předmětů napříč školními vzdělávacími plány a tyto předměty propojují v rámci jednoho ročníku i meziročníkově. Jedná – li se o propojení předmětů v rámci jednoho ročníku, hovoříme o horizontálních mezipředmětových vztazích. Vertikální mezipředmětové vztahy pak představují propojení různých předmětů v různých ročnících.

Pro rozbor mezipředmětových vztahů je třeba sáhnout do ŠVP ZV konkrétních škol, protože o zařazení jednotlivých témat EVVO do jednotlivých předmětů nerozhoduje RVP ZV, nýbrž právě ŠVP ZV.

5. Rozpracování EVVO do ŠVP v ZŠ

Včlenění témat EVVO se nabízí do předmětů vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět (přírodověda, vlastivěda), v nižších ročnících do prvouky, též do oblasti Člověk a svět práce (pracovní výchova), případně tělesná výchova, zejména ve vztazích k lidskému zdraví, či ve výtvarné výchově v jakémkoliv ročníku. I v předmětech, které na první pohled nesouvisejí s přírodovědnými tématy lze najít prostor pro užití témat EVVO, například jako výchozí text k úlohám z českého jazyka, zadání slohového cvičení, konverzační téma v cizím jazyce či zadání slovní úlohy v matematice. Tyto aktivity lze rovněž provozovat průběžně během celého základního vzdělávání.

Pro účely této diplomové práce byly vybrány a srovnány dva Školní vzdělávací programy (dále jen ŠVP): ŠVP ZV „Barevná škola“, Základní škola sgt. Johna C. Kluttze a Mateřská škola Kovářská, okres Chomutov (dále jen „Barevná škola“) a ŠVP ZV „Veselá škola – Kdo si hraje, nezlobí“, Základní škola a Mateřská škola Spořice, okres Chomutov, příspěvková organizace (dále jen „Veselá škola“).

5.1. Charakteristika školy

„Barevná škola“

Pro rozpracování EVVO do konkrétních škol byly zvoleny dvě konkrétní školy. „Barevná škola“ sgt. Johna C. Kluttze v Kovářská, která leží v horské oblasti Krušných hor. Škola svůj název nese od roku 1994 a to k uctění památky americkému letci sgt. J. C. Kluttzovi, který se za druhé světové války v letecké bitvě nad Kovářskou zřítíl přímo na budovu školy. Škola je v současné době zřizována obcí a k je sloučená s Mateřskou školou, která ale sídlí v jiné budově nežli škola základní. Škola je školou vesnického typu a je školou s devíti postupovými ročníky. Škola má bezbariérový přístup. Budova školy je víceposchodová. Každý ročník má svou kmenovou třídu. Další výuka probíhá v pěti odborných učebnách (učebna chemie, fyziky, učebna počítačů, učebna zeměpisu a přírodopisu, učebna dílen na pracovní činnosti, keramická dílna). Škola má také k dispozici tělocvičnu pro výuky tělesné výchovy, jídelnu, prostorný divadelní sál, multifunkční učebnu a hřiště. Tělocvična, jídelna, divadelní sál a multifunkční učebna jsou součástí budovy školy. Tělocvičnu a jídelnu bychom našli v přízemí školy. Hřiště je vzdáleno od školy zhruba 10 minut chůze. Divadelní sál se nachází ve třetím patře školy

a slouží k veřejným vystoupením, k prezentacím, k výstavám prací nejen žáků, k promítání, k jarmarkům apod. Multifunkční učebna slouží především k pracovním činnostem a výtvarné výchově. K výuce ICT (Informační a komunikační technologie) slouží i učebna, která disponuje 11 počítači, laserovou tiskárnou, scannerem a notebookem. V přízemí školy najdeme i družinu, o kterou se nyní starají dvě vychovatelky. Chodby i třídy jsou prostorné a světlé. Na výzdobě interiéru se podílejí nejen žáci, ale také pedagogové. Interiér působí na příchozí optimisticky a vesele. Škola je vcelku vybavena dobře učebnicemi a pomůckami, ale v současné době škola pocítuje nedostatek finančních prostředků k nákupu a obnově těchto učebnic a učebních pomůcek. Při výuce je také využíváno výukového softwaru. Škola by do budoucna ráda disponovala interaktivními tabulemi, které ve škole chybí. Cílem školy je také připojení internetu v každé třídě a ve sborovně. Pro dodržování pitného režimu žáků i pedagogů škola instalovala nápojový automat. Standardním se jeví i zázemí školy.

V pedagogické sboru je podle ŠVP 10 učitelů a 2 vychovatelé. V učitelském kolektivu je pouze jeden muž. Věkový průměr pedagogů školy je 49 let. Pedagogické vzdělání (vysokoškolské) má 7 pedagogů. V pedagogické sboru působí také pedagogové, kteří mají různé vzdělávací kurzy (př. logopedie, kurz pro dyslektickou péči, kurz počítačů aj.). Pedagogové se i nadále vzdělávají pomocí různých vzdělávacích kurzů. Na škole působí také poradce pro volbu povolání a metodik prevence sociálně patologických jevů. Všichni učitelé také prošli proškolením bezpečnosti práce a kurzem prvním pomoci. Také byli seznámeni a proškoleni v problematice ochrany při mimořádných situacích. Žádný pedagog není pověřen funkcí koordinátora EVVO a neabsolvoval příslušné studium.

Školu navštěvují nejen žáci z obce, ale škola poskytuje vzdělání i dětem z okolních obcí (např. Měděnec, Vejprty, Loučná pod Klínovcem, Háj, České Hamry, Nové Zvolání). Podle Školního vzdělávacího programu této školy, školu navštěvuje 110 žáků, mezi nimiž jsou také integrováni cizinci (Vietnamci). Z 5. ročníku mohou někteří žáci navštěvovat víceletá gymnázia, čehož někteří využívají. V základní škole je také evidována skupina žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a vývojovými poruchami učení nebo chování. Tito žáci mají vypracovány vlastní individuální vzdělávací plány, které byly vypracovány na základě doporučení pedagogicko psychologické poradny. Tyto plány jsou stále aktualizovány a doplňovány. Individuální vzdělávací plány zasahují

převážně do výuky českého jazyka a cizích jazyků, výuky přírodovědných předmětů a EVVO se obvykle netýkají.

Rodiče žáků jsou pravidelně informováni o prospěchu a chování pomocí žákovských knížek, rodičovských schůzek, na kterých je povolena účast žáků (po dohodě s rodiči i pedagogem), pomocí webových stránek, ale také individuálně dle potřeby. Školní družina také pořádá Den otevřených dveří. Škola úzce spolupracuje se školskou radou, jejíž součástí jsou také 2 pedagogičtí pracovníci, s Obecním úřadem Kovářská, s Pedagogicko psychologickou poradnou Chomutov, s Leteckým muzeem Kovářská, s Obecní knihovnou a Střediskem volného času. Většina těchto institucí je v obci. Vzhledem k tomu, že škola je vzdálena od hranic s Německem cca 6 km, má vhodné podmínky pro spolupráci s některými německými školami. Již několik let škola spolupracuje se školou v Gunzenhausenu a v Lauteru. Předmětem spolupráce jsou především návštěvy, dopisování a společné akce.

Cílem školy je především zdokonalování klíčových kompetencí, které jsou zakotveny v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání. Cílem je také poskytnout žákům všeobecný základ vzdělání, který má žákům co nejbliže a co nejpřesněji přiblížit životní situace a vede žáky i k praktickému jednání. Výuka ve škole probíhá v konkrétních vyučovacích předmětech, které respektují cílová zaměření, kompetence, očekávané výstupy aj. Cílem školy je tedy učit žáky znalostem a dovednostem, které uplatní v běžném životě, k čemuž slouží například i činnostní učení, ve kterém se spíše využívá aktivity žáků. Dále se škola snaží zavádět do výuky efektivní metody, kterými chce žáky vést ke spolupráci, kooperaci, vzájemné pomoci, sounáležitosti a vzájemnému respektu. Vzhledem k současným trendům, je cílem školy posílení výuky cizích jazyků, jejíž nedílnou součástí je i výše zmiňovaná spolupráce s cizojazyčnými partnerskými školami. Dále je cílem školy vzdělávat žáky v zavádění a využívání výpočetní techniky a s nimi spojenými technologiemi. Dále škola preferuje také zdravý životní styl a s ním spojená i sportovní výchova. Cílem je také vést žáky k dodržování určitých pravidel institucí. V tomto případě se jedná především o dodržování školního řádu. Cílem školy je také rozvíjet a podporovat žáky s jiným druhem nadání (př. hudební, pohybové, manuální, estetické aj.). Snahou školy je také rozumně zavádět integraci dětí se speciálními vzdělávacími potřebami učení a poruchami učení. Cílem školy je vytvořit podmínky pro žáky nadané, pečovat o bezpečné klima pro žáky, pedagogy i rodiče. Chce

rozdíjet důvěru a respekt mezi žáky, pedagogy i rodiči (Školní vzdělávací program „Barevná škola“, 2007).

„Veselá škola“

Druhou školou, která byla vybrána k porovnání, je Základní a mateřská škola Spořice. Tato škola leží v malé vesnici nedaleko od Chomutova. Ke škole náleží mateřská škola, která není součástí a sídlí poblíž základní školy. Zřizovatelem školy je obec. Škola je školou vesnického typu a školou malotřídní. Obec je obcí, která se neustále rozšiřuje novou výstavbou rodinných domků. První třída je samostatná. Druhá třída je spojená se třetí třídou a čtvrtá třída je spojena s pátou třídou. Po mnohaleté praxi se ukázalo spojení tříd jako naprosto vyhovující z mnoha důvodů. Žáci jsou nejen samostatnější, ale také si již probrané učivo opakují. Po ukončení pátého ročníku, děti mají možnost navštěvovat II. stupeň v nedalekých městech (Chomutov, Jirkov, Kadaň, Klášterec nad Ohří). Budova školy je víceposchodová a je zasazena do prostředí malého parku, který žáci při pěkném počasí využívají přestávkám nebo k výuce. Je zde umístěn také panák, který slouží pro pohybové vyžití žáků. Výuka probíhá ve čtyřech třídách. Tři jsou kmenové. Čtvrtá místnost je místností sloužící k výuce výtvarné výchovy nebo k výuce pracovních činností. Součástí budovy je také družina a jídelna s kuchyní, které se nacházejí v přízemí budovy. V přízemí budovy nalezneme také šatny a již výše zmíněnou učebnu sloužící k výuce výtvarné výchovy a k výuce pracovních činností. V přízemí také sídlí malá žákovská knihovna a kancelář ekonoma. V prvním patře školy najdeme jednotlivé třídy a ředitelnu, která je spojena se sborovnou. Součástí některých tříd jsou i kabinety. K výuce počítačů slouží část jedné z tříd, kde je několik počítačů. Žáci toto využívají nejen k výuce výpočetní techniky, ale mohou tyto počítače využít i k opakování. K počítačům náleží také tiskárna. Třídy jsou vybaveny interaktivními tabulemi a každý pedagog disponuje vlastním notebookem, které pedagogové plně využívají pro přípravu na výuku. Všechny počítače mají plné připojení k internetu. K výuce tělesné výchovy pedagogové využívají prostory školní družina nebo žáci spolu s pedagogy docházejí do Sokolovny, která je vzdálená od školy asi 10 minut cesty pěší. V případě pěkného počasí žáci chodí na malé hřiště poblíž školy. Ke škole také náleží malý pozemek – školní zahrada, která je využívána nejen k odpočinku, ale především slouží k výuce pracovních činností, prvouce a přírodovědě. Na školním pozemku děti pěstují plodiny, které mohou následně ochutnávat. Škola má také k dispozici tělocvičnu v nově postavené sportovní hale. Žáci také jezdí na plavecký výcvik do blízkého Aquasvěta Chomutov.

Ve škole pracují 3 učitelky, 1 ředitelka, 1 externí učitel angličtiny a 1 vychovatelka školní družiny. Výuka na prvním stupni je plně aprobována. Cizí jazyk je vyučován externím panem učitelem, který prošel studiem anglického jazyka. Věkový průměr pedagogického sboru i s družinou je cca 42 let. Na výzdobě školy se podílejí nejen žáci, ale také učitelé. Chodby a třídy jsou světlé a vzhledem k tomu, že škola je menší, působí rodinným dojmem. Vybavení školy nadstandardní, jelikož obec má velký zájem na tom, aby obyvatelé Spořic byli spokojeni a především, aby děti měly vše, co k výuce potřebují. Škola také každoročně jezdí do školy v přírodě. Minulý rok škola vycestovala do Libé u Chebu na týdenní pobyt, který z velké části hradila právě obec. Obec se také finančně podílí na mnoha akcích. Jednou do roka děti navštěvují zábavní park v Německu Bellantiz, který financují i Severočeské doly jako sponzoři spolu s obcí Spořice. Obec také velkou měrou přispívá na pomůcky, vybavení školy, divadelní představení a další akce. Obec také zřídila školskou radu, která se schází 2x ročně.

Funkci koordinátora EVVO nebyl pověřen žádný pedagog.

V současné době školu navštěvuje 53 dětí, mezi něž jsou integrováni i cizinci (Vietnamci).

V základní škole je také evidována skupina žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a vývojovými poruchami učení nebo chování. Tito žáci mají vypracovány vlastní individuální vzdělávací plány, které byly vypracovány na základě doporučení pedagogicko psychologické poradny. Tyto plány jsou stále aktualizovány a doplňovány. Individuální vzdělávací plány zasahují převážně do výuky českého jazyka a cizích jazyků, výuky přírodovědných předmětů a EVVO se většinou netýkají. Rozpracování EVVO je blíže rozpracováno a specifikováno v učebních osnovách jednotlivých ročníků.

K informování o prospěchu a chování slouží nejen žákovské knížky, ale slouží k tomu i pravidelné třídní schůzky, konzultační hodiny a pedagogové také v hojném množství využívají emaily. Na třídních schůzkách je povolena i přítomnost žáků (po dohodě s pedagogem a rodiči). Rodiče jsou také informováni pomocí webových stránek školy. Školní družina také pořádá Den otevřených dveří. Škola také spolupracuje s pedagogicko psychologickou poradnou, Hasiči Spořice, Policií České republiky, Obecní knihovnou a dalšími organizacemi.

Ve škole probíhá mnoho akcí: Vánoční jarmark, Čert a Mikuláš, divadelní představení a škola se zapojuje například do akce – sběr víček z PET lahví pro nemocné a postižené, adopce na dálku, sběr surovin (papír, elektroodpad aj.) a v současné době má snahu zapojit se do akce vysazování zeleně.

Škola je zaměřena především na činnostní formu výuky, na nabídku zájmových kroužků a na vytváření podmínek pro talentované žáky i žáky s různým druhem postižení. Cílem školy je především učení a zdokonalování znalostí a dovedností, které budou dobře uplatnitelné v budoucím životě. Škola se zaměřuje na efektivní využívání metod výuky jako je skupinové (kooperativní) a projektové vyučování, které slouží ke zdokonalování a prohlubování klíčových kompetencí, které jsou zakotveny v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání. Škola také vede děti ke zdravému způsobu života a ke zdravému životnímu stylu. Cílem je také poskytnout žákům všeobecný základ vzdělání. Výuka ve škole probíhá v konkrétních vyučovacích předmětech, které respektují cílová zaměření, kompetence, očekávané výstupy aj. (Školní vzdělávací program „Veselá škola“, 200).

Pokud se zaměříme na integraci témat EVVO, můžeme konstatovat, že „Barevná škola“ integruje ve svém ŠVP ZV témata EVVO takto: Ekosystémy jsou zahrnuty v učivu prvouky 2. a 3. ročníku, přírodovědy 4. a 5. ročníku, ve vlastivědě 5. ročníku je navíc uváděn mezipředmětový vztah přírodovědy a vlastivědy a předmětu informační a komunikační technologie právě v oblasti tohoto EVVO tématu. Základní podmínky života jsou vřazeny do prvouky ve 3. ročníku a do přírodovědy ve 4. ročníku, objevují se rovněž ve 3. ročníku v pracovních činnostech. Téma Lidské aktivity a životní prostředí je zařazeno do 5. ročníku v předmětu český jazyk a literatura, dále v učivu německého jazyka v 5. ročníku. Ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět je téma zařazeno v předmětech vlastivěda (4. i 5. ročník) a přírodověda (4. ročník – hodnocení ekologických problémů), v prvouce se téma vyskytuje ve 3. ročníku včetně zahrnutí vlivů lidských aktivit na změny krajiny. Téma Vztah člověka a prostředí se objevuje v prvouce 2. a 3. ročníku (zde i práce s mapou uváděná jako mezipředmětový vztah s přesunem do českého jazyka a literatury), dále je téma průběžně vřazováno do učiva 4. a 5. ročníku tělesné výchovy zejména s důrazem na lidské zdraví a jeho souvislost s prostředím člověka. Rovněž ve 3. a 4. ročníku v pracovních činnostech je toto téma zařazeno, stejně jako v učivu 4. ročníku přírodovědy. Témata EVVO se navíc objevují

v mezipředmětových vztazích mezi učivem prvouky a výtvarné výchovy (Den Země, krása přírody a vztah člověka k prostředí).

Na 2. stupni jsou akcentována témata Lidová slovesnost a příroda, Člověk a příroda, Příroda a dobrodružství.

Vzhledem k tomu, že „Veselá škola“ je školou malotřídní, zařazuje ve svém ŠVP ZV průřezová témata EVVO takto: Ekosystémy jsou včleněny v učivu přírodovědy 4. a 5. ročníku. Základní podmínky života jsou integrovány do prvouky ve 3. ročníku. Téma Lidské aktivity a životní prostředí je zařazeno do učiva přírodovědy 4. ročníku a v předmětu matematika 4. a 5. ročníku. Téma Vztah člověka a prostředí se objevuje v prvouce 3. ročníku, dále je téma průběžně vřazováno do výchov (výtvarná výchova, hudební výchova, tělesná výchova) v učivu 2. ročníku a je zařazeno i do matematiky 1. ročníku, kde jsou žáci vychováváni především k poznávání a ochraně životního prostředí. Dále se tímto zabývá i učivo v matematice pro 4. a 5. ročník. Témata EVVO jsou průběžně zařazována aktuálně během celého roku (viz Příloha č. 1 a č. 2).

5.2. Charakteristika, cíle, metody, nástroje a prostředky environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty

„Barevná škola“

Charakteristika průřezového tématu Environmentální výchova ne ní ve Školním vzdělávacím programu (dále jen ŠVP) této školy uvedena v samostatné kapitole či odstavci, stejně jako cíle, použité metody, nástroje a prostředky. Ze ŠVP této školy však vyplývá, že téma je včleněno do výuky na nižším i vyšším stupni školy a na realizaci tohoto průřezového tématu se podílí více předmětů. Na 1. stupni školy je to zejména prvouka od 1. do 3. třídy, ve 4. a 5. třídě hlavně přírodověda a vlastivěda, v menší míře a rozsahu jsou to potom i další vzdělávací předměty – český jazyk a sloh, německý jazyk, výtvarná a tělesná výchova, pracovní činnosti. V ŠVP ZV této školy jsou uvedeny dlouhodobé projekty, u nichž s výukou Environmentální výchova souvisejí zejména Den zdraví, Sportovní den se zaměřením na zdravý životní styl, Branný den a projekt Naše obec.

„Veselá škola“

Ani v ŠVP ZV této školy není charakteristika Environmentální výchova samostatně uvedena, ale z podrobnější analýzy vyplývá, že i zde je EVVO integrována do výuky ostatních předmětů, na 1. stupni základní školy zejména v prvouce prostředí a přírodovědě. Z ostatních předmětů je začlenění EVVO uváděno v matematice, dále výchovy ve 2. třídě (hudební, tělesná, výtvarná výchova, pracovní činnosti). Poněkud překvapivě není uveden žádný mezipředmětový vztah s vlastivědou. Prvouka je uváděna pouze ve 3. třídě. Cíle jsou uvedeny pouze obecně v kapitole pojednávající o výchovných a vzdělávacích strategiích. Metody, stejně jako nástroje a prostředky k dosažení cílů vybírá každý učitel jednotlivě tak, aby co nejvíce vyhovovaly jeho záměrům. V ŠVP ZV nejsou konkrétně uvedeny. Dlouhodobé projekty jsou obměňovány a zařazovány v souvislosti s aktuálními ekologickými problémy, nejsou pevně uvedeny v ŠVP ZV této školy. Přesto se pravidelně koná např. Den Země.

6. Praktické aplikace Environmentální výchovy na 1. stupni ZŠ

V následující části práce přináší ukázky praktických aplikací využitelných při výuce, ve kterých lze nejen využít Environmentální výchovu, ale lze je integrovat i do jiných vyučovacích předmětů na 1. stupni ZŠ.

6.1. Aplikace 1

Název: **PROBOUZÍME SEMÍNKA DO JARA**

Vzdělávací oblast: **Člověk a jeho svět**

Předmět: **Prvouka, Přírodověda, Pracovní činnosti, lze použít i jako téma do výtvarné výchovy**

Průřezové téma: **Environmentální výchova,**

Ročník: **2., 3., 4., 5.**

Cíl: **Žáci budou schopni vysvětlit, jak to vypadá, když klíčí semena a jaké podmínky pro jejich klíčivost jsou třeba. Vyzkouší si samy vytvořit tyto podmínky a budou samy pracovat s přírodninami.**

Časová dotace: **14 dní (každý den je nutné kontrolovat, zda semena nehnijí a je třeba je denně zavlažovat) maximálně po 10 minutách. První a poslední den 1 hodinu. Po 14 dnech zařadit do jedné vyučovací hodiny prvouky nebo přírodovědy.**

Pomůcky: **EURO desky, čtvercová pěnová houbička na nádobí, semena hrachu nebo fazolí (lze použít i čočka nebo další jiná semena), 2 kancelářské sponky, pozorovací arch (viz Příloha č. 3), natažený provaz mezi okny nebo přes třídu**

Metody:

slovní – rozhovor, popis, vysvětlování

bezprostřední manipulace s přírodninami a materiálem

přímého smyslového poznávání věcí a jevů

řízená diskuze ve skupině

vyvození závěru, zobecnění jevu

Motivace:

Připravíme třídu na to, že bude probouzet k životu semínka. Vysvětlíme dětem, že jde o probouzení živého organismu, který je velmi důležitý pro náš život na Zemi, protože všechny rostlinky nám dávají kyslík a je třeba je ochraňovat, pečovat o ně a rozmnožovat je. Můžeme také dětem říci, že v každém semínku bydlí skřítek, který tam spinká a který se na jaře probouzí k životu. Můžeme použít například dětské knihy Vítězslavy Klimentové (Nová dobrodružství lesních skřítků, Léčivé bylinky lučních skřítků aj.).

Instrukce: Děti rozdělíme do dvojic. Učitel vysvětlí dětem postup práce a upozorní na bezpečnost při práci. Rozdá materiál. Dětem je během činnosti k dispozici.

Praktická část: Učitel krok za krokem ukazuje, jakým způsobem postupovat.

1. Nejprve si děti vezmou EURO desky a vloží do nich pěnovou houbičku na nádobí. Vloží ji tak, aby mohly desky ještě přehnout. Tedy zasunou houbičku až dospodu desek. Lehce houbičku navlhčí vodou a poté vloží semena opět až dolů desek. Desky děti přehnou a zajistí dvěma kancelářskými sponkami. Celé zavěsí na připravený provázek, který je natažený přes třídu nebo mezi okny.
2. Dětem rozdáme nakopírované pozorovací archy. Každé dítě dostane svůj arch, který si podepíše nebo označí.
3. Učitel dětem vysvětlí, jak do archu budou zaznamenávat (viz Příloha č. 3).
4. Upozorní také děti, že je nutné každý den semínka kontrolovat a pokud je to nutné i zavlažovat.

Reflexe: Jak děti práce bavila? Jak se těší na „skřítku“? Uzavření sázek na to, komu prvním vyklíčí semínka a jak budou asi vypadat. Práce vědce – pozorovací archy. Využití při výtvarné výchově (př. Rozděl čtvrtku na části, očíslej a zaznamenej, jak se semínko postupně probouzelo.).

Hodnocení: slovní, pozorovací arch (Příloha č. 3)

Nejlepší pěstitel „probouzeč“ obdrží diplom.

Výstupy: **Samotné vyklíčení semínek – malé rostlinky. Pozorovací archy.**

Výstupy z hlediska klíčových kompetencí:

- kompetence k učení: chápou praktické činnosti v jejich vzájemné provázanosti, užívají plošných i prostorových vyjádření
- kompetence komunikativní: naslouchá druhým, rozumí jim, vhodně reaguje, vyjadřuje své myšlenky mluveným slovem
- kompetence sociální a personální: uvědomují si vytváření vstřícné a podnětné atmosféry ve třídě, porovnává a kriticky hodnotí výsledky své práce i práce svých spolužáků
- kompetence pracovní: zvládá techniku i činnosti, používá bezpečně a správně nástroje, pomůcky a vybavení, dodržuje vymezená pravidla, na pracovním místě udržuje pořádek

6.2. Aplikace 2

Název:**STROM – čtyři roční období**

Vzdělávací oblast: **Člověk a jeho svět, Umění a kultura**

Předmět: **prvouka, přírodověda, výtvarná výchova, pracovní činnosti**

Průřezové téma: **Environmentální výchova**

Ročník: **2., 3., 4., 5.**

Cíl: **Pomocí výtvarného umění a pracovních činností budou žáci schopni srovnat a porovnat jednotlivá roční období a jejich rozdíly.**

Od nejnižšího ročníku až po ročník 5. V každém ročníku budou děti schopny nejen využít stávajících znalostí, ale odvodit i další rozdíly na základě výkladu z prvouky nebo přírodovědy.

Časová dotace: **2 hodiny**

Pomůcky: **balicí papír, tempery, štětce, paleta, voda, kelímek, pracovní podložka, pracovní oděv, obyčejná tužka, guma, učebnice prvouky nebo přírodovědy, atlasy, obrazy z kalendáře nebo jiné obrazy stromů v různých ročních obdobích, plakáty, fotografie, přírodní materiál (větvičky různých stromů). Je možné použít i nasbírané přírodní materiály popřípadě barevný papír a lepidlo.**

Metody:

slovní – rozhovor, popis, vysvětlování

bezprostřední manipulace s přírodninami a materiálem

přímého smyslového poznávání věcí a jevů

řízená diskuze ve skupině

vyvození závěru, zobecnění jevu

Motivace: Učitel ukazuje žákům nástěnné obrazy, kalendář, přírodniny, plakáty, fotografie v různých ročních obdobích. Mluví o tom, že stromy jsou pro nás nesmírně důležité převážně proto, že nám dávají kyslík. Pokládá otázky např. Proč to tak je? Jak stromy dělíme? Jestli děti znají některé exotické stromy? Jak se stromy v ročních obdobích mění? Jaké roční období a proč se žákům líbí? Jaké počasí v kterém daném ročním období je?

Demonstrace: Učitelka provádí ukázkou míchání temperových barev na paletě. Ukazuje, jak se barvy během ročních období mohou měnit. Učitelka ukazuje i jak se dá použít přírodní nasbíraný materiál či barevný papír.

Instrukce: Učitelka dětem rozdává balicí papíry A3, které si předem připravila. Dle instrukcí žáci přehnou papír na půl a ještě napůl. Tím vznikne papír se čtyřmi okny. Do každého okénka děti nadepíší obyčejnou tužkou název ročního období. Děti si také obyčejnou tužkou předkreslí základní tvar stromu. Poté již pracují temperami.

Praktická část: Samostatná práce s tématem dle předchozích instrukcí.

Reflexe: Žáci diskutují o provedené práci. Diskutují, jak se jim práce zdařila. Jak děti práce bavila? Diskutují o tom, jak se stromy díky počasí mění. Kdy s největší pravděpodobností vydávají nejvíce kyslíku? Co stromům rozhodně škodí? Co vše stromy ke svému životu potřebují? Jak mohou děti stromům pomoci? Atd. Je možné se na základě domluvy dohodnout, že děti nasbírají v lese na vycházce šišky, které ve třídě na teple necháme otevřít a tím dostaneme semínka, která můžeme zasadit a s dětmi společně vypěstovat stromečky, o které budeme dále pečovat a můžeme je vysadit buď na školním pozemku nebo přímo v lese.

Hodnocení: slovní, hodnotící kruh, známkou, prezentace hotových výtvorů, které si ve třídě vystavíme.

Výstupy: Plakát stromu ve čtyřech ročních obdobích.

Výstupy z hlediska klíčových kompetencí:

- kompetence k učení: chápe umění a kulturu v jejich vzájemné provázanosti jako neoddelitelné součásti lidské existence, ve vlastní tvorbě kombinuje různé metody a

techniky práce, užívá plošných i prostorových vyjádření, vytváří dekorativní kompozice, samostatně pozoruje a experimentuje

- kompetence komunikativní: učí se chápat umění jako specifický způsob poznání a jako specifický prostředek komunikace

- kompetence sociální a personální: uvědomuje si vytváření vstřícné a podnětné atmosféry pro tvorbu, pochopení a poznání uměleckých hodnot v širších sociálních a kulturních souvislostech, porovnává a kriticky hodnotí výsledky své práce i spolužáků

- kompetence pracovní: experimentuje s různými výrazovými prostředky, používá bezpečně nástroje a vybavení, dodržuje vymezená pravidla, zvládá jednotlivé techniky a postupy, na pracovním místě udržuje pořádek

- kompetence k řešení problémů: samostatně řeší problémy, vybírá vhodné postupy a techniky práce, využívá vlastní vizuálně obrazné vyjádření

6.3. Aplikace 3

Název: **Charakteristika ročního období: podzim, podzimní tradice**

Vzdělávací oblast: **Člověk a jeho svět, Jazyk a jazyková komunikace**

Předmět: **přírodověda, český jazyk a literatura**

Ročník: **2., 3., 4., 5.**

Cíl: **Žáci se naučí charakterizovat změny v přírodě: střídání ročních období, podzimní období, vliv na člověka, ochrana zdraví. Žáci se naučí něco o podzimních tradicích u nás i ve světě a budou schopni je srovnat.**

Časová dotace: **2 hodiny – 1. hodina přírodověda, 2. hodina český jazyk**

PŘ - Pomůcky: **papíry, encyklopedie, nástěnné obrazy, přírodovědné knihy, karty, pracovní listy, DVD**

ČJ - Pomůcky: **encyklopedie, články z časopisů, kniha – Malý Bobeš, pastelky, sešit, pracovní list (Příloha č. 4, č. 5 a č. 6), pero, využití PC učebny**

PŘ – Metody:

- z hlediska zdroje poznání: **slovní, názorné, praktické**
- z hlediska etap vyučovacího procesu: **motivační (zhlédnutí krátké ukázky českého filmu s podzimní tematikou), expoziční (beseda, encyklopedie, přírodovědné karty a knihy), fixační (instrukce, praktická práce s myšlenkovou mapou), kontrolní (diskuze, praktická práce s pracovním listem)**

ČJ - Metody:

- z hlediska zdroje poznání: **slovní (hromadné čtení – hlasité, individuální čtení – tiché, práce s textem – rozlišování podstatného od nepodstatného, pochopení hlavní myšlenky), praktické, názorné**

- z hlediska etap vyučovacího procesu: motivační (čtení textu a práce s PC), expoziční (kniha, ICT), fixační (instrukce, praktická práce s PC a s knihou), kontrolní (diskuze, praktická práce s pracovním listem)
- z hlediska míry samostatnosti žáka: produkční, názorná

PŘ - Motivace : Navodit atmosféru podzimu (beseda, výzdoba třídy, zhlédnutí filmu). Pozvat děti na tajemnou a dobrodružnou cestu za podzimem plným překvapení.

Beseda – děti sedí v kruhu na koberci ve třídě a učitel se ptá a popisuje:

„Chcete vědět, jestli s sebou podzim přináší nějaká překvapení? Provedu Vás podzimem. Připravte se – vyrážíme.....ted!“.

ČJ - Motivace: Seznámení se s knihou Malý Bobeš (rozdání knih ze žákovské knihovny).

PŘ – Formulace otázek podporující myšlení:

- Jaké roční období máte nejraději?
- Čím by vás mohl podzim překvapit?
- Co symbolizuje podzim?
- Můžeme na podzim onemocnět? Jakými nemocemi?
- Můžeme se proti onemocněním nějak chránit a jak?
- Znáte zdroje vitamínů?

ČJ – Formulace otázek podporující myšlení: (Přílohy č. 5 a č. 6)

PŘ - Instrukce: Učitelka rozdělí děti do pěti skupin po čtyřech. Rozdá pomůcky a dá instrukce o postupu úkolu. V kruhu na koberci učitelka připravila encyklopedie a přírodovědné knihy a karty a ukazuje jim, které stromy, zvěř a rostliny najdeme v podzimní přírodě. Každá skupina napíše na papír A3 slova, která je při vyslovení slova podzim evokují. Po té následuje práce s myšlenkovou mapou, kdy děti na připravený pracovní list přiřazují do připravených sloupců slova podle témat. Žáci samostatně objasňují a vysvětlují pojem podzimní období a podzim, charakterizují změny v přírodě na podzim, vliv podzimního období na zdraví člověka.

ČJ – Expozice: **Hromadné čtení kapitoly z knihy Malý Bobeš s názvem Drak. Po té individuální čtení.**

ČJ – Instrukce: **Učitelka rozdělí děti do dvojic k příslušným PC. Dle jejích pokynů děti vyhledávají různé informace o podzimním svátku Halloween.**

PŘ - Praktická část: **Děti samostatně nebo ve dvojicích vybírají to, co patří k podzimnímu období. Sami prezentují svůj výběr a vybrané přírodovědné karty umísťují na magnetickou tabuli.**

ČJ – Praktická část: **Získané informace o Halloweenu si zapisují do sešitu.**

PŘ - Hodnocení: **slovní, sebehodnocení, známkou**

ČJ – Hodnocení: **slovní, sebehodnocení, známkou**

PŘ - Výstupy: **Charakterizování podzimního období a zařazování podzimních pojmů do specifických témat.**

ČJ – Výstupy: **Poznání podzimní tradice u nás i ve světě (pouštění draků, Halloween).**

PŘ - Výstupy z hlediska klíčových kompetencí:

- **Kompetence k učení** – tvořivě myslí a logicky uvažují, chápou podstatu práce a cíl, zobecňují reálné jevy, vyhledává a třídí informace a na základě jejich pochopení, propojení a systematizace je efektivně využívá v procesu učení, tvůrčích činnostech a praktickém životě.
- **Kompetence k řešení problémů** – rozpoznají problém a promyslí způsob jeho řešení, vyhledá informace vhodné k řešení problému, volí vhodné způsoby řešení problému, ověřuje prakticky správnost řešení problémů.
- **Kompetence komunikativní** – učí se vyjadřovat své myšlenky mluveným slovem, učí se naslouchat druhým, zapojují se do diskuze ve skupině, využívá informační a komunikační prostředky a technologie.
- **Kompetence sociální a personální** – účinně spolupracuje ve skupině, podílí se na utváření příjemné atmosféry týmu, na základě ohleduplnosti, uplatňují základní komunikační návyky, v případě potřeby poskytnou pomoc nebo o ni požádají.

- **Kompetence občanské** – rozhodují se v zájmu podpory a ochrany zdraví. Dodržují vymezená bezpečnostní pravidla.
- **Kompetence pracovní** – používá bezpečně a účinně materiály, nástroje a vybavení, dodržuje vymezená pravidla, adaptuje se na změněné nebo nové pracovní podmínky.

ČJ - Výstupy z hlediska klíčových kompetencí:

- **Kompetence k učení** – čtou ve vhodném frázování a tempu literární texty. Využívají poznatků o jazyce a stylu ke gramaticky i věcně správnému písemnému projevu.
- **Kompetence k řešení problémů** – odlišují ve čteném textu fakta od názorů a hodnocení. Rozlišují podstatného od nepodstatného.
- **Kompetence komunikativní** – učí se vyjadřovat své myšlenky mluveným slovem, učí se naslouchat druhým, zapojují se do diskuze ve skupině, využívá informační a komunikační prostředky a technologie. Vyjadřují své dojmy z četby. Volně reprodukují text.
- **Kompetence sociální a personální** – účinně spolupracuje ve skupině, podílí se na utváření příjemné atmosféry týmu, na základě ohleduplnosti, uplatňují základní komunikační návyky, v případě potřeby poskytnou pomoc nebo o ni požádají. Čerpají poučení ze získaných informací.
- **Kompetence občanské** – vyjadřují své pocity z přečteného textu, všímají si postojů literárních postav.
- **Kompetence pracovní** – používá bezpečně vybavení, dodržuje vymezená pravidla, adaptuje se na změněné nebo nové pracovní podmínky.

6.4 Aplikace č. 4

Název: **I z odpadu lze vyrábět a tvořit**

Vzdělávací oblast: **Umění a kultura, Člověk a jeho svět, Člověk a svět práce**

Předmět: **přírodověda, prvouka, výtvarná výchova, pracovní činnosti**

Ročník: **2., 3., 4., 5.**

Cíl: **Žáci budou schopni zpracovávat a využívat některý odpad (PET lahve) k dalšímu použití. Dále se naučí rozmnožování některých rostlin a jejich následné péči.**

Časová dotace: **2 hodiny**

Pomůcky: **PET lahev, nůžky, zemina, semena a odnože některých rostlin (semena rajčat, osení, odnože afrických fialek, voděnky atd.), lopatka, akrylové barvy, štětce, štítek, tužka, kelímek na vodu, hadřík, obrázky klíčících rostlin, vlastní výrobek**

Metody:

- z hlediska zdroje poznání: slovní, názorné, praktické
- z hlediska etap vyučovacího procesu: motivační (beseda na téma rostliny, ukázka vlastního výrobku), expoziční (ukázky některých klíčících rostlin – obrázky), fixační (instrukce, praktická práce), kontrolní (diskuze nad výsledným výrobkem)

Motivace: **Navodit atmosféru jara (výzdoba, beseda, aromalampa s vůní oleje některých jarních rostlin). „Zavřete oči, cítíte to jaro?, vydáme se nyní po stopách rostlin jejich vzniku a vývoje.“**

Instrukce: **Učitelka pomocí nůžek odstříhne PET lahev asi v jedné třetině od hrdla (dále jen 1) a ode dna také asi jednu třetinu (dále jen 2). Oba okraje pomocí nůžek nazdobí vlnovkou nebo jiným ornamentem. Upozorní na bezpečnost při práci s nůžkami. Vysvětlí také dětem, jak mají pracovat s akrylovými barvami (ochranný**

oděv, ochrana zdraví atd.). Po té, co děti dokončí barvení, nechají vše důkladně uschnout a uklidí si své pracovní místo pro další práci.

Po zaschnutí do části 1 nasypou hlínu a lehce jí zalijí. Pak je možné osazovat. Po osázení vložíme část 1 do části 2 a zalijeme. Vznikl ozdobný květináček i s podmiskou.

Praktická část: Děti samostatně tvoří své květináčky a podmisky a výtvarně zdobí. Sami pak prezentují své výrobky.

Při praktické části lze použít také Pozorovací arch (Příloha č. 3).

Hodnocení: slovní, sebehodnocení, známkou

Výstupy: Zpracování odpadového materiálu + následné osázení a tvorba prostředí pro rostliny.

Výstupy z hlediska klíčových kompetencí:

- kompetence k učení: **praktické činnosti žáci chápou jako nástroj k provázanosti s jinými předměty a jinými činnostmi**
- kompetence komunikativní: **naslouchá a chápe druhé, rozumí jim, dokáže vhodně reagovat a prezentovat své myšlenky**
- kompetence sociální a personální: **žáci chápou nutnost vhodné atmosféry ve třídě, porovnává a kriticky hodnotí výsledky své práce i práce svých spolužáků**
- kompetence pracovní: **zvládá techniku i činnosti, používá bezpečně a správně nástroje, pomůcky a vybavení, dodržuje pravidla, udržuje pořádek**

7. Závěr

Tato diplomová práce je věnována průřezovému tématu Environmentální výchova (dále jen EVVO) v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV). Především se jedná o jeho obsah, ale také jeho začleňování do školních vzdělávacích programů.

Materiálů k EVVO je velmi mnoho, ale ne všechny jsou dostatečně kvalitní a přehledné. Vždy obsahují jen něco, a proto se práce snaží uvést vše na rozumnou míru.

V první části byla podrobněji provedena didaktická analýza EVVO s tím, že analýza je zaměřena především na obsahovou stránku EVVO v RVP ZV.

Druhá část diplomové práce nabízí srovnání zpracování EVVO do ŠVP s tím, že nebylo účelem poukazovat na kvalitu a kvantitu zařazování EVVO, ale účelem bylo především samotné porovnání, popřípadě získání inspirací a nápadů pro výuku EVVO především ve výuce na 1. stupni základní školy.

Třetí část práce je věnována konkrétním praktickým ukázkám aplikací, které lze využít při výuce EVVO. Především jde o propojenost s některými vyučovacími předměty například s prvoukou, přírodovědou, českým jazykem a dalšími předměty, což by opět mohlo vyučující inspirovat.

Cílem bylo především podat ucelený přehled o průřezovém tématu EVVO jako takovém a o možnostech a způsobech jeho využívání a včleňování do výuky EVVO na jednotlivých školách, což by vyučujícím mohlo posloužit jako zdroj nápadů a inspirace k výuce a začleňování EVVO do školních vzdělávacích programů.

Vzhledem k tomu, že ekologie a tím i EVVO je jednou z nejpodstatnějších složek lidského života a nejen lidského života, ale obecně celého „bytí“, mělo by být naší povinností o naši Zemi pečovat, zvelebovat ji a chránit. Je velmi důležité, aby bylo vše zachráněno pro budoucí generace. Proto bychom tyto budoucí generace měli vést k ochraně, tvorbě a péči o životní prostředí a vše, co s tímto tématem souvisí.

Resumé

Diplomová práce s názvem „Průřezové téma Environmentální výchova a jeho rozpracování ve školním vzdělávacím programu pro základní vzdělávání“ stručně pojednává o systému Rámcových vzdělávacích plánů a z nich vycházejících Školních vzdělávacích plánů základního vzdělávání. Zaměřuje se především na průřezové téma Environmentální výchova a jeho začlenění do výuky na 1. stupni základní školy. Porovnává různé způsoby zapracování Environmentální výchovy (dále jen EVVO) do Školních vzdělávacích programů pro základní vzdělávání konkrétních škol. Práce obsahuje i praktické ukázky aktivit, které lze při výuce EVVO na nižším stupni základní školy použít.

Summary

This diploma thesis titled „Cross-sectional theme of Environmental study and its development in the school educational programme for elementary education“ briefly deals with the system of Framework educational plans and the School educational plans of elementary education derived from them. The main focus is put on the cross-sectional theme of Environmental study and its incorporation into the tuition of the primary level of elementary schools. The work compares various methods of inclusion of Environmental study (further only EVVO) into the school educational programmes for elementary education of specific schools. The thesis also contains practical examples of activities which are applicable in teaching EVVO on the primary level of elementary schools.

Klíčová slova:

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, Školní vzdělávací program, průřezové téma, environmentální výchova, didaktická analýza, mezipředmětové vztahy

Keywords:

Framework educational programme for elementary education, School educational programme, cross-sectional theme, environmental study, didactic analysis, intercurricular relations

Seznam použité literatury a zdrojů

KOTÁSEK, Jiří et al.: *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice Bílá kniha*. Praha: Tauris, 2001. 98 s. ISBN 80-211.0372-8).

Česká republika. Zákon č. 561/2004 Sb., ze dne 24. Zář 2004, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In *Sbírka zákonů, Česká republika, částka 190*.

SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*. 1. vyd. Praha: GradaPublishing, a.s., 2007. 322s. ISBN 978-80-247-1821-7).

PODROUŽEK, Ladislav. *Úvod do didaktiky prvouky a přírodovědy pro primární školu*. 1. vyd. Dobrá Voda u Pelhřimova: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2003. 247 s. ISBN 80-86473-45-7

ČINČERA, Jan. *Environmentální výchova. Od cílů k prostředkům*. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-147-8.

DAŇKOVÁ, Lenka et al.: *Škola pro život II. Jak na ekologickou /environmentální výchovu po zavedení Rámcových vzdělávacích programů*. Praha: Sdružení středisek ekologické výchovy Pavučina, 2009. ISBN 978-80-903345-9-5.

Nové vymezení environmentální gramotnosti a návrh na její mezinárodní hodnocení v PISA 2015. DANIŠ, P. *Envigogika* 8 (3) – Recenzované články/Reviewed Papers Publikováno/ Published 15. 10. 2013 DOI: <http://dx.doi.org/10.14712/18023061.385>

Analýza stavu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty, 2009, zhotovitel Sdružení středisek ekologické výchovy Pavučina. Osoba oprávněná jednat za zhotovitele: Mgr. Lenka Daňková, ředitelka Senovážné náměstí 24, 116 47 Praha 1 IČ: 65667131. Smlouva o dílo č. j. 11927/2008-42.

HOUŠKA, Tomáš. *Škola je hra!*. 2. přepracované a rozšířené vydání. Vydal Tomáš Houška, Václavkova 2, 160 00 Praha 6, 1993. 272 s. ISBN 80-900704-9-3.

BLÍŽKOVSKÝ, Bohumír. *Celistvé a otevřené pojetí lidského učení, vzdělávání a výchovy. Syllabus základů pedagogiky*. 3., upravené vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2013. 40 s. ISBN 978-80-210-6186-6.

HELUS, Zdeněk. *Pojetí žáka a perspektivy osobnosti*. 1.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1982. 200 s. SPN 4-11-15/1

FILOVÁ, Hana at al.: *Vybrané kapitoly z obecné didaktiky*. 2. vyd. Brno: Vydavatelství MU, Brno – Kraví Hora, 2002. 97 s. ISBN 80-210-2798-3.

BADEGRUBER, Bernd. *Otevřené učení ve 28 krocích*. Z německého originálu „Offenes Lernen“ přeložil Pavel Kouba. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Portál, 1994. 119 s. ISBN 80-85282-76-3.

KYRIACOU, Chris. *Klíčové dovednosti učitele: cesty k lepšímu vyučování*. Z angličtiny přeložil Dominik Dvořák a Milan Koldinský. 2. vyd. Praha: Portál, 2004. 155 s. ISBN 80-7178-965-8.

PODROUŽEK, Ladislav. *Integrovaná výuka na základní škole v teorii a praxi*. 1. vyd. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2002. 96 s. ISBN 80-7238-157-1.

PODROUŽEK, Ladislav. *Didaktika prvouky a přírodovědy pro primární školu*. 1. vyd. Dobrá Voda u Pelhřimova: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2003. 156 s. ISBN 80-86473-37-6.

LEBLOVÁ, Eliška. *Environmentální výchova v mateřské škole*. 1. vyd. Praha: Portál, 2012. 176 s. ISBN 978-80-262-0094-9.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2013. [cit. 2015-04-12]. Dostupné z [www: http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani](http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani).

Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání „Barevná škola“, Základní škola sgt. Johna C. Kluttze a Mateřská škola Kovářská.

Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání (ŠVP ZV) „Veselá a hravá škola“, Základní škola a Mateřská škola Spořice, okres Chomutov, příspěvková organizace.

Správa Národního parku a Chráněné krajinné oblasti ve Vimperku. *Pojďme na to od lesa – Příručka ekologické výchovy a lesní pedagogiky*. 1. vyd. Vimperk: 2003. Vytiskla tiskárna FOP, Ing. Josef Černý, Černá v Pošumaví.

PŘÍLOHY

Přehled zařazování témat EVVO v jednotlivých ročnících vybraných základních škol - „Barevná škola“ Kovářská, „Veselá škola“ Spořice

BAREVNÁ ŠKOLA						VESELÁ ŠKOLA				
ROČNÍK	<u>1.r.</u>	<u>2.r.</u>	<u>3.r.</u>	<u>4.r.</u>	<u>5.r.</u>	<u>1.r.</u>	<u>2.r.</u>	<u>3.r.</u>	<u>4.r.</u>	<u>5.r.</u>
TÉMA EVVO	<u>PŘEDMĚT</u>									
Ekosystémy	Vv	Prv Vv	Prv Vv	Př Vv	Př Vl Ict Vv				Př	Př
Zákl. podmínky života	Vv	Vv	Prv Pč Vv	Př Vv	Vv			Prv		
Vztah člověka a prostředí	Vv	Vv	Prv Vv	Vl Př Vv	Čj Nj Vl Vv	M	Hv, Tv, Vv, Pč	Prv	M	M
Lidské aktivity a živ. prostředí	Vv	Prv Vv	Prv Pč Vv	Tv Pč Př Vv	Tv Vv				Př M	M

Začlenění průřezového tématu EVVO do vyučovacích předmětů na 1. stupni

Téma povinná dle RVP ZV	Podtéma	Předmět	Ročník	Forma
<u>EKOSYSTÉMY</u>	• Les	ČS	3., 5.	INT
	• Pole	ČS	3., 5.	INT
	• Vodní zdroje	ČS	3., 5.	INT
	• Moře	ČS	3., 5.	INT
	• Lidské sídlo-město-vesnice	ČS	3., 5.	INT
	• Kulturní krajina	ČS	3., 5.	INT
<u>ZÁKLADNÍ PODMÍNKY ŽIVOTA</u>	• Voda	ČS	3., 4.	INT
	• O vzduší	ČS	3., 4.	INT
	• Půda	ČS	3., 4.	INT
	• Ochrana biologických druhů (důvody ochrany a způsoby ochrany jednotlivých druhů)	ČS	3., 4.	INT
	• Energie	ČS	5.	INT
	• Přírodní zdroje	ČS	5.	INT
<u>LIDSKÉ AKTIVITY A PROBLÉMY ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ</u>	• Zemědělství a živ. prostředí	ČS	5.	INT
	• Doprava a živ. prostředí	ČS	5.	INT
	• Průmysl a živ. prostředí	ČS	5.	INT
	• Odpady a hospodaření s odpady	ČS	5.	INT
	• Ochrana přírody a kulturních památek	ČS	1., 2.	INT
	• Krajina dříve a dnes	ČS	5.	INT
	• Vliv lidských aktivit, jejich reflexe a perspektivy	ČS	5.	INT
	• Naše obec	ČS	5.	INT
<u>VZTAH ČLOVĚKA K PROSTŘEDÍ</u>	• Prostředí a zdraví	ČS	2.	INT

Poznámka: Zkratky uvedené v příloze: ČS – český jazyk sloh, INT – integrace, včlenění

Příloha č. 3

Pozorovací arch

DEN V TÝDNU	DATUM	PRŮBĚH POZOROVÁNÍ- obrázek	POZNÁMKY
Pondělí			
Úterý			
Středa			
Čtvrtek			
Pátek			

Pracovní list – DÝNĚ

1. řádek: přídavná jména

2. řádek: slovesa

3. řádek: sestav větu

4. řádek: synonymum

5. řádek: asociace – Co si představíš nebo co tě napadne nebo co cítíš, když se řekne DÝNĚ?

DÝNĚ

1.ř. _____

2.ř. _____

3.ř. _____

_____.

4.ř. _____

5.ř. _____

Pracovní list – PODZIMNÍ TRADICE (1. část)

1.ČÁST

1. Jak se jmenoval
převozník?.....

2. Komu děti vystrojily opravdový
pohřeb?.....

3. Co se přihodilo Bobšovi při pouštění draka?

.....
.....
.....

4. Kdo ho
zachránil?.....

5. Čeho se Bobeš bál, až přijde domů?

.....
.....

6. Zkus dovyprávět příběh.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

7. Nakresli Bobše při pouštění draka (na druhou stranu).

2. ČÁST

1. Kde se slaví svátek Halloween?

.....

2. Který den v roce se Halloween slaví?

.....

3. Jak lidé v těchto zemích Halloween slaví?

.....

.....

.....

4. Jak se jmenuje svátek, který je Halloweenu podobný a slaví se u nás?.....

5. Nakresli, jak vypadají vydlabané dýně.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Přehled zařazování témat EVVO v jednotlivých ročnících vybraných základních škol - „Barevná škola“ Kovářská, „Veselá škola“ Spořice

Příloha č. 2: Začlenění průřezového tématu EVVO do vyučovacích předmětů na 1. stupni

Příloha č. 3: Pozorovací arch

Příloha č. 4: Pracovní list – DÝNĚ

Příloha č. 5: Pracovní list – PODZIMNÍ TRADICE (1. část)

Příloha č. 6: Pracovní list – PODZIMNÍ TRADICE (2. část)